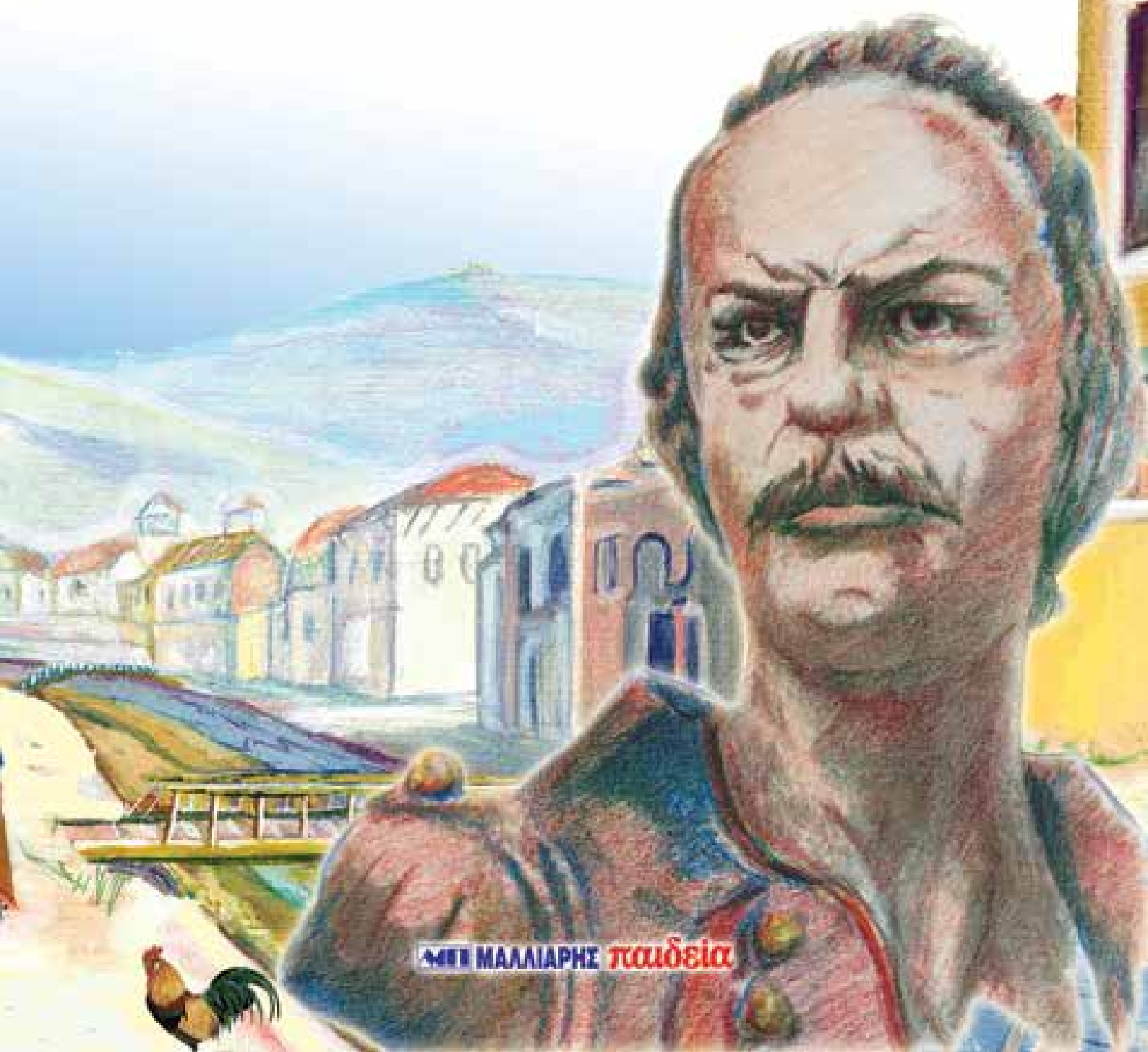

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΖΙΑΝΗΣ

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣ

Ο ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΤΟ 1821

ΜΕΤΑ ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ παιδεία

Διεύθυνση έκδοσης: *Αντώνης Μαλλιάρης*
Εικονογράφηση: *Αθανάσιος Βοζιάνης*
Επιμέλεια κειμένου: *Μαρία Ηλιοπούλου*
Σελιδοποίηση: *Μαρία Σαντοριναίου*
Διορθώσεις: *Ουρανία Μπάσδου*
Εξώφυλλο: *Κυριάκος Μεγαλόπουλος*
Εκτύπωση: *Χρωμοτύπ*
Βιβλιοδεσία: *Ιωαννίδης Χ. - Ιωαννίδης Κ. Ο.Ε.*

ISBN 960-239-845-0

© 2005 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΕΙΑ / ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ-ΠΑΙΔΕΙΑ Α.Ε.
Αριστοτέλους - Ερμού 53, 546 23 Θεσσαλονίκη

Κεντρική διάθεση:
Κολοκοτρώνη 22, 564 30 Σταυρούπολη
Τηλ. 2310640755-6, fax 2310640757
www.malliaris.gr   e-mail: info@malliaris.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Με αυτό το βιβλίο εγκαινιάζουμε τη νέα ιστορική σειρά βιβλίων για παιδιά.

Ύστερα από την επιτυχημένη σειρά των εκδόσεών μας, όπως η Ελληνική Μυθολογία για παιδιά, σε πέντε τόμους, τις Βιογραφίες Νεοελλήνων Συγγραφέων, την τρίτομη σειρά για την Επανάσταση του '21, το Έπος του '40 και το Μακεδονικό Αγώνα και πολλά άλλα ιστορικά βιβλία, ξεκινούμε αυτή την προσπάθεια των βιογραφιών σημαντικών προσωπικοτήτων που έπαιξαν ρόλο στη νεοελληνική ιστορία.

Ο Εμμανουήλ Παπάς, ως αρχιστράτηγος των μακεδονικών δυνάμεων, διέπρεψε στην υπόθεση του αγώνα, ιδιαίτερα στην περιοχή της Χαλκιδικής, με πολυσήμαντες νίκες. Επειδή πιστεύουμε ότι τέτοιου είδους προσωπικότητες πρέπει να μένουν πάντα στις μνήμες μας και να παίρνουν την ανάλογη θέση στην ιστορία του τόπου μας, αποφασίσαμε να εκδώσουμε τη βιογραφία και τους αγώνες του με τρόπο κατανοητό ώστε να διαβάζεται άνετα ακόμη κι από παιδιά, ώστε ν' αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση εφόσον και όποτε χρειαστεί να υπερασπιστούν την πατρίδα.

Το βιβλίο, πέρα από τα ιστορικά στοιχεία που παραθέτει, αποτελεί κι ένα λογοτεχνικό δημιούργημα του συγγραφέα. Ο Γεώργιος Βοζιάνης, γέννημα θρέμμα του ίδιου χωριού του Εμμανουήλ Παπά, ασχολήθηκε για χρόνια με τη σημαντική προσωπικότητα του Εμμανουήλ Παπά, και μαζί με την εικονογράφηση του Αθανασίου Βοζιάνη μάς παραδίδουν αυτή την αξιόλογη εκδοτική εργασία.

Ευχαριστώ τον συγγραφέα και τον ζωγράφο για τη δημιουργική τους αυτή προσπάθεια και όλους όσοι συνέβαλαν στην έκδοση αυτού του βιβλίου.

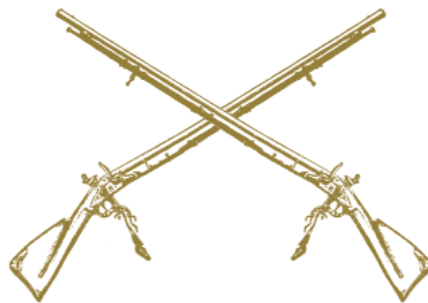
Ο εκδότης
Αντώνης Μαλλιάρης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικό σημείωμα	3
Ένας ήρωας γεννιέται	7
Ο δραστήριος νέος από τη Δοβίστα	10
Το κοινωνικό έργο του Εμμανουήλ Παπά	12
Τα πρώτα σύννεφα στις σχέσεις με τους Τούρκους – Η μεγάλη απόφαση	16
Αρχίζει ο αγώνας	23
Οι πρώτες μάχες	24
Οι Τούρκοι εκδικούνται τους Σερραίους – Καταδίκη σε θάνατο της οικογένειας του Εμμανουήλ Παπά	28
Οι μεγάλες μάχες	30
Η μάχη στα Βασιλικά – Καπετάν Χάψας	33
Δύσκολες μέρες για τον Εμμανουήλ Παπά	36
Ηρωικές στιγμές στην Κασσάνδρα	41
Ο θάνατος του Εμμανουήλ Παπά	45
Αναστάσιος, Αθανάσιος, Ιωάννης, Νικόλαος – Τέσσερα παιδιά του Εμμ. Παπά συνεχίζουν τον αγώνα	48
Η σημασία του αγώνα	55
Ύμνος του Εμμανουήλ Παπά	56

Όταν μιλάμε για την επανάσταση του 1821 κατά των Τούρκων, ο νους μας πηγαίνει σε γνωστά μεγάλα ονόματα, που πρωταγωνίστησαν στον Αγώνα, όπως ο Κολοκοτρώνης, ο Καραϊσκάκης, ο Παπαφλέσσας και άλλοι. Ανάμεσα σ' αυτούς ξεχωρίζει και ένας ήρωας Μακεδόνας, ο Εμμανουήλ Παπάς, που οι αγώνες του και οι θυσίες του για την πατρίδα τον κατατάσσουν στην πρώτη σειρά των ηρώων.

Το βιβλίο αφιερώνεται στη μνήμη της οικογένειας του Εμμανουήλ Παπά και σ' όλους τους συντοπίτες μας που έχουν τα ίδια ιδανικά και αξίες μ' αυτόν.

*Γεώργιος Βοζιάνης
Αντώνης Μαλλιάρης*

ΕΝΑΣ ΗΡΩΑΣ ΓΕΝΝΙΕΤΑΙ

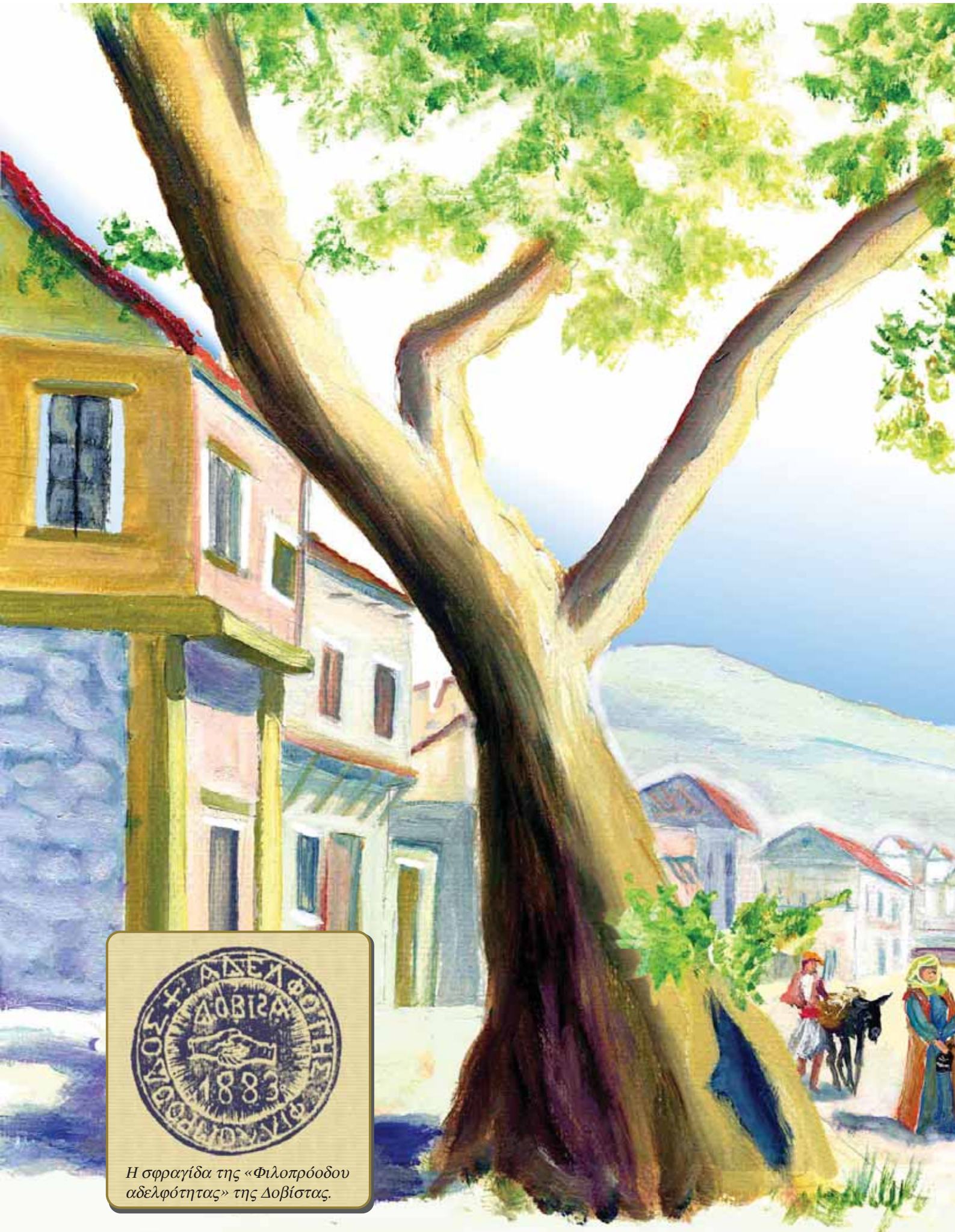
Βρισκόμαστε στα 1773. Σ' ένα μικρό χωριουδάκι τότε, δύο ώρες ανατολικά των Σερρών, γεννήθηκε ο Εμμανουήλ Παπάς που έμελλε να συνδέσει το όνομά του με την επανάσταση του 1821 για την ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Η Δοβίστα, που σήμερα έχει το όνομα του ήρωα, είναι χτισμένη στους πρόποδες του Μενοικίου όρους, Μποζ Νταγ η παλιά ονομασία, σε μια ρεματιά που ήταν κατάφυτη από πλατάνια, με πολλές πηγές που ανάβλυζαν γάργαρα νερά. Από τότε υπήρχε το χωριό δεν γνωρίζουμε. Πάντως γύρω στα 1350 στο χωριό ζούσαν 30 οικογένειες, οι οποίες ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και τη σπορά του βαμβακιού, που εκτός από τις υφαντικές ίνες του, αργότερα το χρησιμοποιούσαν και για την κατασκευή της πυρίτιδας, απαραίτητη για τους πολέμους που ποτέ δεν έλειψαν από τον πλανήτη μας.

Κυρίαρχη μορφή στη Δοβίστα κατά τα μέσα του 18ου αιώνα ήταν ο ιερέας Δημήτριος, ο πατέρας του Εμμανουήλ Παπά. Επηρεασμένος ίσως από τα κηρύγματα του Ρήγα Φεραίου δεν παρέλειπε κάθε φορά που λειτουργούσε στην εκκλησία, να υπενθυμίζει στους χριστιανούς ότι: «Θα δείτε μία ημέρα που θα ανατείλει το ιλαρό φως» και εννοούσε την ελευθερία. Η βροντερή φωνή του ιερέα, ο οποίος είχε και το αξίωμα του Οικονόμου, ξεσήκωνε τα πλήθη και γι' αυτό ο λαός τον ονόμαζε και Παπαλεονταρή ή Λεονταρή.

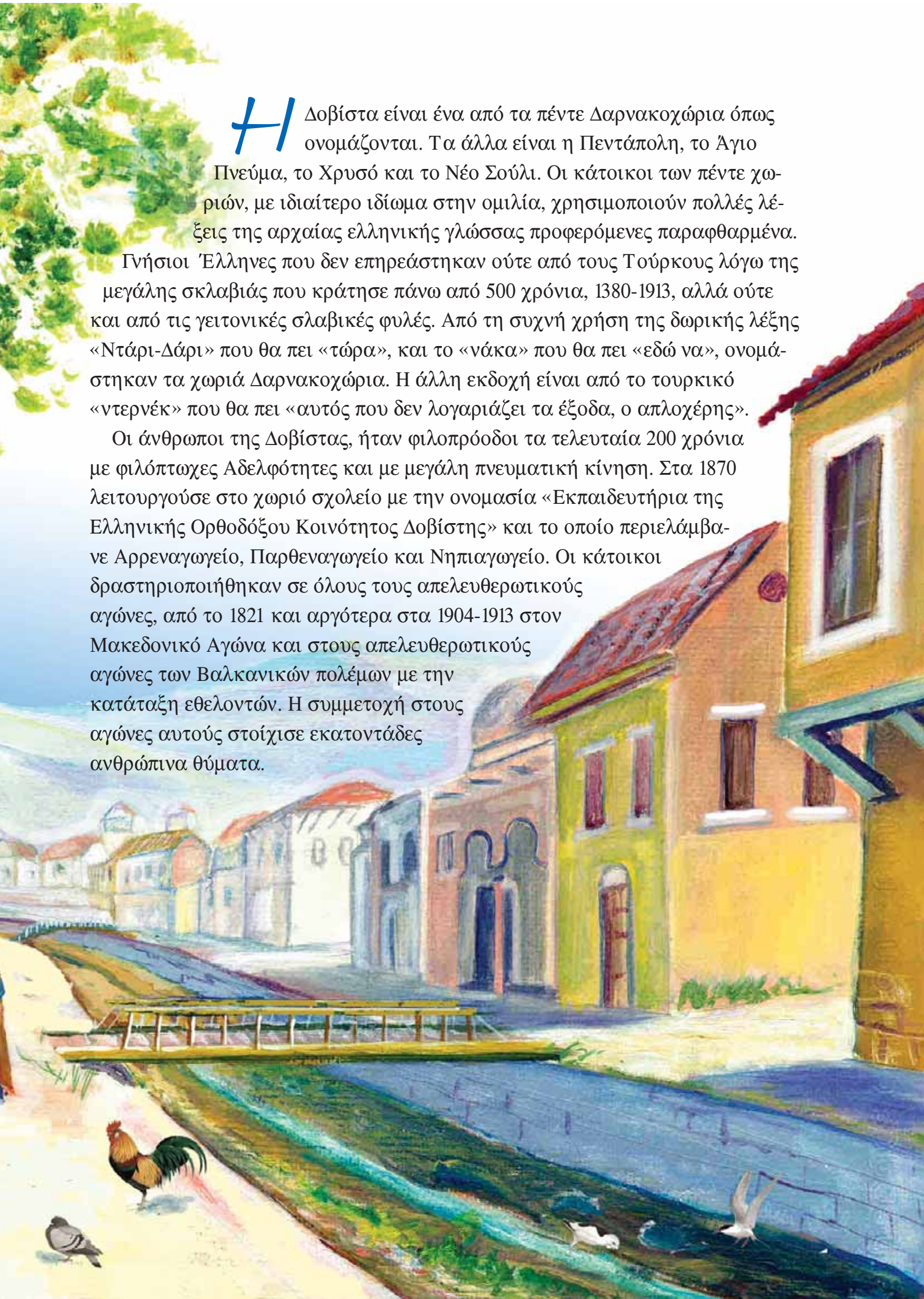
Με τέτοιο πατέρα ήταν επόμενο ο Εμμανουήλ Παπάς να επηρεαστεί και, από μικρό παιδί ακόμα άρχισε μέσα του να καίει η φλόγα της αγάπης για την πατρίδα και τους συνανθρώπους του.

Σήμερα το χωριό, Εμμανουήλ Παπάς, έχει ακόμα κάτι από τις παλιές φυσικές ομορφιές. Ο μεγάλος υπεραιωνόβιος πλάτανος στο κέντρο του χωριού, τα στενά δρομάκια και τα όμορφα σπίτια χτισμένα αμφιθεατρικά στις πλαγιές των λόφων έχουν μια ξεχωριστή ομορφιά. Οι πέντε εκκλησίες του χωριού βρίσκονται όλες σε άριστη κατάσταση και από αυτές ασφαλώς ξεχωρίζει η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου η οποία υπήρχε προ του 1700. Η σημερινή εκκλησία, με το ανεκτίμητο σε αξία σκαλιστό τέμπλο από την εποχή εκείνη, κτίστηκε το 1805 στα θεμέλια της παλιάς με χρήματα και προσωπική εργασία του ίδιου Εμμανουήλ Παπά. Άλλες εκκλησίες είναι του Αγίου Δημητρίου η οποία χτίστηκε το 1862 και φέρει ωραίες τοιχογραφίες αγίων, του Αγίου Γεωργίου, η οποία υπήρχε γύρω στα 1700 και ξαναχτίστηκε το 1929, του Αγίου Χριστοφόρου, της Ζωοδόχου Πηγής και της Αγίας Τριάδας.

Η σφραγίδα της «Φιλοπρόδου αδελφότητας» της Δοβίστας.

A vibrant, painterly illustration of a village street. In the foreground, a stream flows through a stone-lined bed, with a simple wooden bridge crossing it. To the left, a rooster stands on the ground, and a pigeon is visible. The street is lined with colorful buildings in shades of yellow, orange, and green, featuring arched doorways and windows. The background shows more buildings and a clear sky, suggesting a peaceful, rural setting.

Η Δοβίστα είναι ένα από τα πέντε Δαρνακοχώρια όπως ονομάζονται. Τα άλλα είναι η Πεντάπολη, το Άγιο

Πνεύμα, το Χρυσό και το Νέο Σούλι. Οι κάτοικοι των πέντε χωριών, με ιδιαίτερο ιδίωμα στην ομιλία, χρησιμοποιούν πολλές λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας προφερόμενες παραφθαρμένα.

Γνήσιοι Έλληνες που δεν επηρεάστηκαν ούτε από τους Τούρκους λόγω της μεγάλης σκλαβιάς που κράτησε πάνω από 500 χρόνια, 1380-1913, αλλά ούτε και από τις γειτονικές σλαβικές φυλές. Από τη συχνή χρήση της δωρικής λέξης «Ντάρι-Δάρι» που θα πει «τώρα», και το «νάκα» που θα πει «εδώ να», ονομάστηκαν τα χωριά Δαρνακοχώρια. Η άλλη εκδοχή είναι από το τουρκικό «ντερνέκ» που θα πει «αυτός που δεν λογαριάζει τα έξοδα, ο απλοχέρης».

Οι άνθρωποι της Δοβίστας, ήταν φιλοπρόοδοι τα τελευταία 200 χρόνια με φιλόπρωχες Αδελφότητες και με μεγάλη πνευματική κίνηση. Στα 1870 λειτουργούσε στο χωριό σχολείο με την ονομασία «Εκπαιδευτήρια της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας Δοβίστης» και το οποίο περιελάμβανε Αρρεναγωγείο, Παρθεναγωγείο και Νηπιαγωγείο. Οι κάτοικοι δραστηριοποιήθηκαν σε όλους τους απελευθερωτικούς αγώνες, από το 1821 και αργότερα στα 1904-1913 στον Μακεδονικό Αγώνα και στους απελευθερωτικούς αγώνες των Βαλκανικών πολέμων με την κατάταξη εθελοντών. Η συμμετοχή στους αγώνες αυτούς στοίχισε εκατοντάδες ανθρώπινα θύματα.

Ο ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΣ ΝΕΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΔΟΒΙΣΤΑ

Εμμανουήλ Παπάς, όταν αποφοίτησε από το ελληνικό σχολείο των Σερρών ξαναγύρισε στο χωριό του, στο πατρικό του σπίτι, κοντά στη μεγάλη πατριαρχική οικογένειά του, με τα αδέρφια του τον Αθανάσιο, τον Μάλαμα, τον Γεώργιο, τον Κωνσταντίνο και την Παναγιώτα.

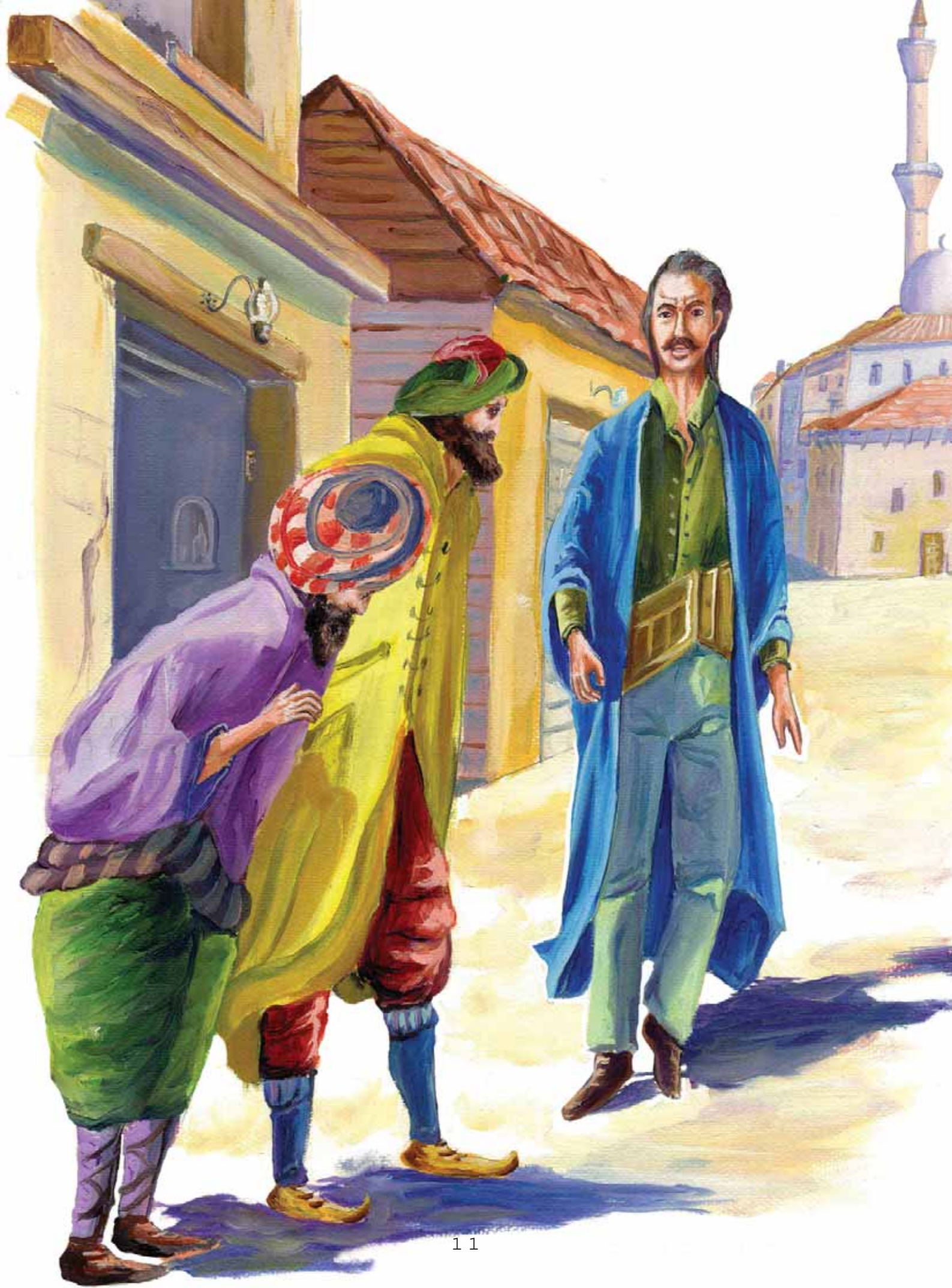
Κάτω από το δροσερό και πυκνό φύλλωμα των δέντρων ο νεαρός Εμμανουήλ έβλεπε με διαφορετική ματιά τη ζωή και μεγαλώνοντας η μικρή κοινωνία του χωριού τού φαινόταν ασφυκτική. Άρχισε το μικρεμπόριο, αλλά συναντούσε πολλές δυσκολίες από τους Τούρκους. Σκεφτόταν ότι έπρεπε να ανεβεί ψηλά, για να τον υπολογίζουν ακόμα και οι κυρίαρχοι Τούρκοι. Σ' αυτό τον βοήθησε και η γυναίκα του Φαίδρα, κοπέλα από ευκατάστατη οικογένεια με την οποία απέκτησε έντεκα παιδιά. Οκτώ αγόρια και τρία κορίτσια.

Γύρω στα 1807 εγκαταστάθηκε σχεδόν μόνιμα στις Σέρρες, όπου απόκτησε πολύ μεγάλη οικονομική δύναμη. Ποτέ όμως δεν έχασε την επαφή του με το χωριό του.

Η προσωπικότητα του Εμμανουήλ Παπά ήταν μία από τις πιο σπάνιες μορφές την εποχή εκείνη. Μπορεί να ήταν ένας Έλληνας, ραγιάς για τους Τούρκους, αυτός όμως ένιωθε ελεύθερος και ο λόγος του ήταν σχεδόν νόμος για όλους. Πέτυχε αυτός ο Έλληνας, να εκτιμάται απ' όλους και να υποκλίνονται στο πέρασμά του όχι μόνο οι χριστιανοί, αλλά και οι αλλόθρησκοι ακόμη Τούρκοι και Εβραίοι.

Όπως τον περιγράφουν οι ιστορικοί, «ήταν μέτριος στο ανάστημα και είχε γρήγορο βάδισμα. Σαν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ήταν ο μακρύς λαιμός του, τα μακριά δάκτυλά του, το φαρδύ μέτωπό του, το αετίσιο βλέμμα του και κοντά σ' αυτά τα χαρακτηριστικά του ήταν επίσης στα λόγια του πειστικός, με ένα μικρό χαμόγελο πάντοτε. Μιλούσε αργά, προφέροντας τις λέξεις ήρεμα. Έλεγε λίγα λόγια και σοβαρά, περιμένοντας πάντοτε τους άλλους να ομιλήσουν πρώτοι και όταν τον ερωτούσαν, τότε μόνο απαντούσε. Σε συνεδριάσεις ή συναναστροφές λάβαινε το λόγο πάντα τελευταία, λέγοντας συνήθως ορθή γνώμη την οποία δεχότανε οι παρευρισκόμενοι».

Δεν ήταν όμως μόνο αυτά τα χαρίσματά του. Είχε και άλλες αρετές. Ήταν τίμιος με βαθιά θρησκευτική πίστη και ευλάβεια στα θεία, όπως τα κληρονόμησε από τους γονείς του. Έδειχνε μια απέραντη καλοσύνη και συμπόνια προς όλους τους συνανθρώπους του, τους οποίους βοηθούσε στις δύσκολες στιγμές, όταν του ζητούσαν βοήθεια.

ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ

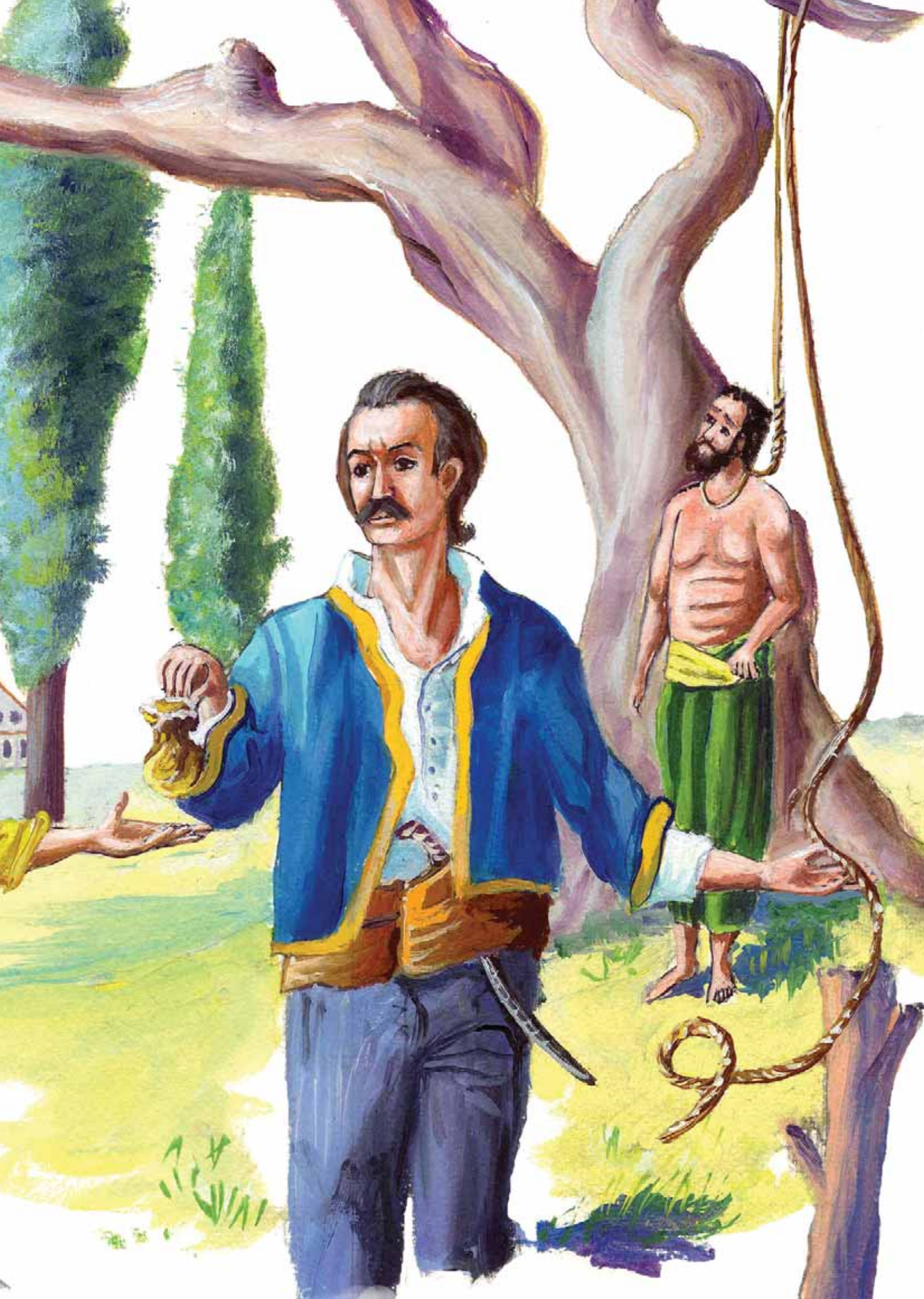
Με την εξυπνάδα και τις αρετές του, απέκτησε μια τεράστια περιουσία που υπολογιζόταν πάνω από 300 χιλιάδες δίστηλα χρυσά τάλιρα, ένα αμύθητο ποσό για την εποχή εκείνη.

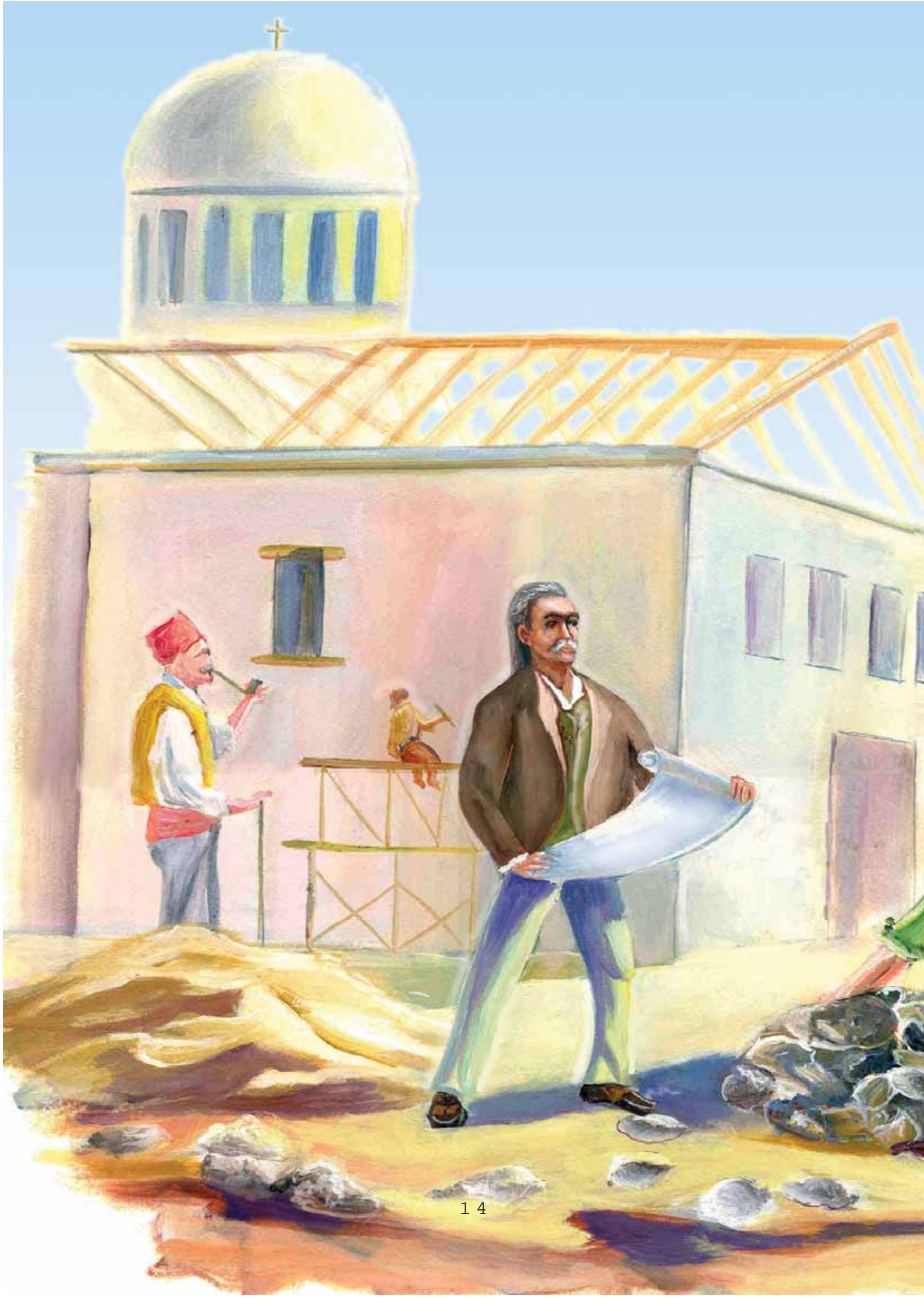
Είχε εμπορικά καταστήματα στην πόλη των Σερρών και στη Θεσσαλονίκη και ίδρυσε Τράπεζες στη Βιέννη με υποκαταστήματα στην Κωνσταντινούπολη. Έμπιστα πρόσωπα τον βοηθούσαν στις εμπορικές εργασίες του και αργότερα, όταν μεγάλωσαν και μορφώθηκαν τα παιδιά του, ανέλαβαν τη διοίκηση των Τραπεζών στη Βιέννη.

Για ένα μεγάλο διάστημα ήταν Επίτροπος στην Μητρόπολη των Αγίων Θεοδώρων στις Σέρρες αλλά και πολλά χρόνια χρημάτισε και Δημογέροντας.

Ο Εμμανουήλ Παπάς ασκούσε το επάγγελμα του εμπόρου και του τραπεζίτη, αλλά η ψυχή του παρέμενε αγνή, με υψηλά φρονήματα. Η άνεση που του έδιναν τα χρήματά του, τον βοήθησαν πολλές φορές να εξαγοράσει με δωροδοκίες τους κατακτητές για να σώσει Έλληνες, αλλά ακόμα και Οθωμανούς, από την αγχόνη, κόβοντας το σχοινί την τελευταία στιγμή. Χρήσιμος στους συμπατριώτες του, βοηθούσε στις δύσκολες στιγμές, αδιάφορο αν ήταν πλούσιοι ή φτωχοί.

Χρησιμοποιώντας τις γνωριμίες του στην Υψηλή Πύλη, το παλάτι του Σουλτάνου στην Κωνσταντινούπολη, κατόρθωσε να αφαιρεθούν τα δικαιώματα του Τούρκου δικαστή για τις διαφορές μεταξύ των Χριστιανών και να δοθούν στον Μητροπολίτη των Σερρών.

Με τις δικές του μεσολαβήσεις επίσης, αλλά και με τις δικές του οικονομικές ενισχύσεις, χτίστηκαν από τα θεμέλια νέες εκκλησίες, κάτι που απαγορευόταν την εποχή εκείνη, γιατί επιτρεπόταν μόνον η συντήρηση των παλιών εκκλησιών. Έτσι στα 1805 κτίστηκε στο χωριό του Δοβίστα ο μεγαλοπρεπής ναός του αγίου Αθανασίου και εκείνος της αγίας Παρασκευής στο χωριό Άγιο Πνεύμα Σερρών, οι οποίοι σώζονται μέχρι σήμερα σε άριστη κατάσταση. Στην πόλη των Σερρών ενίσχυσε οικονομικά πολλά κοινωφελή ιδρύματα και φιλόπτωχες αδελφότητες.

Το 1810 ο Εμμανουήλ Παπάς κατόρθωσε να διοριστεί πρώτος τραπεζίτης του Ισμαήλ μπέη των Σερρών και απέκτησε τόσο μεγάλη επιρροή σ' αυτόν τον τοπικό Οθωμανό άρχοντα, που δεν του αρνιόταν τίποτε, ακόμα κι όταν παρουσιαζόταν για τις πιο δύσκολες δημόσιες ή ιδιωτικές υποθέσεις.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ Η ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

Τον Ισμαήλ μπέη, διοικητή των Σερρών, διαδέχτηκε ο γιος του Γιουσούφ, ένας άνθρωπος φιλοχρήματος, άσωτος, που για να ικανοποιήσει τις ορέξεις του δανείστηκε από τον Εμμανουήλ Παπά περίπου 40.000 μαχμουτιέδες, ή ένα εκατομμύριο χρυσές δραχμές, τεράστιο ποσό για την εποχή εκείνη, που ήταν αδύνατο να το ξεπληρώσει. Όταν ο Εμμανουήλ Παπάς ζήτησε από τον Γιουσούφ να του εξοφλήσει ένα μέρος του χρέους, αυτός του έδωσε μόνο το μισό και μάλιστα τον απείλησε ότι θα τον σκοτώσει αν επέμενε για την εξόφληση ολοκλήρου του χρέους.

Ο Εμμανουήλ Παπάς κατάλαβε ότι ο Γιουσούφ μπέης ήταν ικανός να του κάνει μεγάλη ζημία. Όταν μάλιστα πληροφορήθηκε ότι είχε σκοπό να του κάψει το σπίτι, για να κάνει κακό και στα παιδιά του, αναγκάστηκε να φύγει κρυφά για την Κωνσταντινούπολη, τον Οκτώβριο του 1817, αφήνοντας την οικογένειά του στην προστασία του Μητροπολίτη Σερρών Χρύσανθου, ο οποίος αργότερα έγινε Πατριάρχης στην Κωνσταντινούπολη.

Το όνομα του Εμμανουήλ Παπά δεν ήταν άγνωστο στους εμπορικούς κύκλους της Κωνσταντινούπολης.

Ένα άτομο με τέτοια φήμη και τόσο μεγάλη οικονομική άνεση δεν ήταν δυνατό να ξεφύγει από την προσοχή της Φιλικής Εταιρείας, που προετοιμαζόταν για εξέγερση κατά των Τούρκων, στρατολογώντας όχι μόνον καλούς στρατιωτικούς και καπεταναίους, αλλά και πλούσιους εμπόρους που θα βοηθούσαν με τις οικονομίες τους.

Οι Φιλικοί είδαν πόσο μίσος έτρεφε για τους Τούρκους και διαπίστωσαν ότι στο πρόσωπο του Εμμανουήλ Παπά βρήκαν ένα καλό αγωνιστή που θα μπορούσε να βοηθήσει οικονομικά τα σχέδιά τους.

Ο Εμμανουήλ Παπάς πήρε τη μεγάλη απόφαση. Μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία και ορκίστηκε με όλες του τις δυνάμεις να αφοσιωθεί στον Ιερό Αγώνα.

Ήταν η 21η Δεκεμβρίου του 1819, που ο Εμμανουήλ Παπάς, σε ηλικία 47 χρόνων, ορκίστηκε μέλος της Φιλικής Εταιρείας και αμέσως ανέλαβε τη θέση του αρχιταμιά, για λίγο καιρό στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να συγκεντρώσει χρήματα για τον Αγώνα.

Η μύησή του σημειώνεται με τα εξής στοιχεία: «*Εμμανουήλ Παπάς, Σέρραλης Χρόνων 47. Δια Κων/νου Παπαδάτου. 1819 Δεκεμβρίου 21. Κωνσταντινούπολις. Τω Αγίω Σερρών Χρυσάνθω εις Σέρρας. Γρόσια 1000*».

Ο Παπάς υπόσχεται να καταθέσει σαν προκαταβολή στο ταμείο γρόσια 1000 «*ως προοφειλουμένη συνδρομήν βοηθητικήν, για την δημιουργημένη Σχολή του Πανελληνίου*» και σε επιστολή του στον Χρύσανθο Σερρών αναφέρει ότι θα συνεισφέρει και άλλα «*το κατά δύναμιν όλην προς βελτίωσιν αυτής*» δηλαδή της Φιλικής Εταιρείας.

Στην Κων/πολη ο Παπάς συνεργάστηκε με άλλους Φιλικούς, τους Κ. Κουμπάρη και Γ. Σταματά, προχώρησαν στη μύηση και άλλων μελών και σύμφωνα με τις υποδείξεις του Αλέξανδρου Υψηλάντη οργάνωσαν «*κάσα*», ταμείο για να βοηθήσουν τον αγώνα.

Η σκέψη όμως του Παπά ήταν και στην οικογένειά του που την άφησε στις Σέρρες, αλλά και στους άλλους συμπατριώτες του και σε μία συγκινητική επιστολή γεμάτη πατριωτισμό και αγάπη για το συνάνθρωπο και μίσος για τους Τούρκους γράφει προς τον επίσκοπο Σερρών Χρύσανθο:

«Η φυγή μου (από Σέρρες) ...επροξένησε μεγάλη λύπη εις τους συμπολίτας μου, καθότι υστερήθησαν την προστασίαν μου και ο αισχροκερδής διοικητής τώρα θέλει εύρει τον καιρόν να τους τυραννεί και να τους γυμνώνει, επειδή μόνη η νουθεσία και η σκέψις μου εμπόδιζε τας σκευωρίας και ενεδρεύματά του. Αλλά μ' όλον ότι δεν τον κατέτρεξα εις τας καταχρήσεις του... ως αγνώμων κακοποιός έβαλε κρυφίως και μου έκαυσαν την οικίαν μου, και επομένως καιροφυλακτεί να δολοφονήσει τα τέκνα μου...».

Η επιστολή ομιλεί από μόνη της τη θέση και την επιρροή που είχε ο Παπάς στην κοινωνία των Σερρών.

Η φήμη του Παπά σαν εμπόρου ήταν γνωστή στους Τούρκους. Με τα μέσα τα οποία διέθετε ο Παπάς, κατόρθωσε με τη βοήθεια ανθρώπων της Υψηλής Πύλης, του παλατιού και του σουλτάνου να εισπράξει και το υπόλοιπο χρέος του Γιουσούφ μπέη των Σερρών ποσό

20.000 μαχμουτιέδων, δηλαδή 500.000 αργυρές δραχμές, τις οποίες έβαλε στην «κάσα» της Φιλικής Εταιρείας και αγόρασε όπλα και πολεμοφόδια από την Κωνσταντινούπολη που θα μετέφερε λίγο αργότερα στη Χαλκιδική.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, που ανέλαβε την αρχηγία για τον ξεσηκωμό των Ελλήνων, σε μια επιστολή του γράφει στον Παπά.

«Φιλογενέστατε Κύριε Εμμανουήλ Παπά.

Πληροφορηθείς παρά πολλών, πόσον η ευαίσθητος ψυχή σας καταφλέγεται από τον προς την πατρίδα έρωτα...» και συνεχίζει η επιστολή ότι ο Παπάς δε θα δείξει αδιαφορία τώρα που όλοι οι Έλληνες αγωνίζονται για το καλό της πατρίδας και τον συμβουλεύει να συμπεριληφθεί κι αυτός στους Σωτήρες της Ελλάδας. Και αν πράξει έτσι, τότε «στεφάνους αιθαλείς θέλει ετοιμάσει η πατρίς δια την αξιοσέβαστον κεφαλήν σας» και από κάτω ακολουθεί η υπογραφή, ο φίλος και αδελφός.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Ισμαήλ Μολδοβλαχίας, 8 Οκτωβρίου 1820

Ύστερα από λίγους μήνες, Φεβρουάριος 1821, άρχιζε ο αγώνας στη Μολδοβλαχία. Ο Εμμ. Παπάς πήρε την εντολή να πάει στη Μακεδονία για να οργανώσει την επανάσταση. Πράγματι με τα χρήματα τα οποία είχε μαζί του, και ήταν πολλά αυτά, άρχισε να αγοράζει κρυφά όπλα και άλλα πολεμικά εφόδια ενώ παράλληλα φρόντιζε να έρθει σε επαφή με τους Σερραίους και άλλους Μακεδόνες για να ετοιμάζονται για πόλεμο. Δεν υπήρχε λόγος να καθυστερούν. Με την απόφασή του αυτή, ο Εμμ. Παπάς έβαζε τον εαυτό του, την οικογένειά του και τη μεγάλη περιουσία του στον Αγώνα.

φιλοχρηστάτε κύριε Εμμανουήλ Παπά!

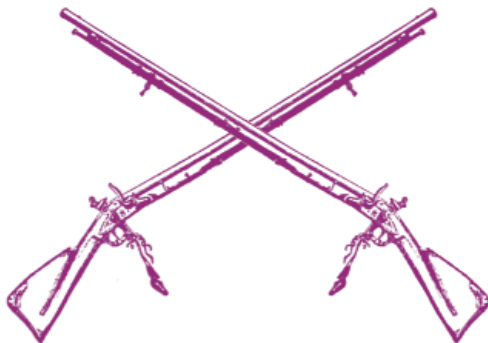
Πληροφόρηθεις παρά κοινῶν καὶ μάλιστα παρά τοῦ κυρίου
Κωνσταντίνου Παπαδάτου, πόσον ἡ εὐαίσθητος τυχ. Σαί κα-
ταργεῖται ἀπὸ τοῦ προσ τὴν πατρίδα ἐνθεῶν ἔρωτα. Σε
εἶπ' ἔγω, ὅτι θελήσῃς δεῦθ' ἀδιφοροῦσαι νωθραί, γάρ' ὅτι ὁ-
λοὶ τῆς τάξεως τοῦ ἑθνικοῦ γένους τὰ μέλη ἀγνοοῦνται
ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας τῆς πατρίδος καὶ ἄλλ' ὅτι
θελήσῃς ριζοτιμηθῆναι καὶ συεργήσῃς εἰς τοὺς ἱεροὺς σκοποὺς
καὶ νὰ συγκαταλεχθῆς εἰς τοὺς χοροὺς τῆς σωτηρίας τῆς
ἡμῶν. ἰκούσατε λοιποὶ τὰ συμβουλαὶ τοῦ κυρίου Παπ-
παδάτου, οἱ τίς εἶναι διορισμένος νὰ Σαί δεῖξῃ εἰς τί
πρέπει νὰ ἐνεργήσῃς, καὶ στρατίους ἀεὶ ἀεὶ τῆς εὐ-
κλείας δεῖξῃ, ἑτοιμάσει ἡ Πατρίς διὰ τῆς ἀξιολογεῖ-
στοι κεραμῆ Σαί. ὑγιάσετε

Γερμανῆ τῆς 8^{ης} Ὀκτωβρίου.
1820.

ὁ φίλος καὶ ἀδελφός
Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης

Ἐπιγραφή Γ. Λαζαρίου.

Ἡ ἐπιστολή τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη πρὸς τὸν Εμμανουήλ Παπά, ὅπου ἐξαιρεῖ τὸν πατριωτισμὸ
τοῦ Σερραίου αγωνιστή.

ΑΡΧΙΖΕΙ Ο ΑΓΩΝΑΣ

 Εμμ. Παπάς, υπακούοντας στις εντολές του Αλέξανδρου Υψηλάντη, αγοράζει όπλα αξίας 500.000 αργυρών δραχμών και στις 23 Μαρτίου του 1821 ακριβώς την ημέρα που έμπαινε ο Κολοκοτρώνης στην Καλαμάτα, ο Παπάς αποβιβάζεται στο Άγιο Όρος με πλοίο του Φιλικού από τη Λήμνο Χατζηβισβίζη, γεμάτο όπλα, μαζί με τους Σερραίους έμπιστους συγχωριανούς του, Δημήτριο Οικονόμου που τον είχε για γραμματέα, τον υπασπιστή του Χατζηπέτρου και το γιο του Ιωάννη.

Το Άγιο Όρος θεωρούνταν από τους Φιλικούς το καταλληλότερο ορμητήριο για την εξέγερση της Μακεδονίας, τόσο γιατί ήταν μια φυσική οχυρή περιοχή, όσο και στο ότι είχε αρκετούς μοναχούς που είχαν υποφέρει από τον Τούρκο διοικητή και διότι αρκετοί από αυτούς ήταν μνημένοι στη Φιλική Εταιρεία.

Στη μονή Εσφιγμένου έγινε μεγάλη υποδοχή στον Παπά και ευλόγησαν την παρουσία του. Άρχισε με μυστικότητα η στρατολόγηση των μοναχών που μπορούσαν να φέρουν όπλα για να πολεμήσουν. Πολλοί από τους προϊσταμένους των μεγάλων μονών συμφώνησαν για τον «υπέρ βωμών και εστιών» αγώνα.

Κάποιο διάστημα κατά τον Απρίλιο μήνα, κατά την παράδοση των κατοίκων της γενέτειράς του, ο Παπάς έφτασε κρυφά στην πόλη των Σερρών και συναντήθηκε με πρόσωπα της εμπιστοσύνης του για να προετοιμάσει τον ξεσηκωμό των Σερραίων. Πέρασε από τα Δαρνακοχώρια και το χωριό του και τον ακολούθησαν περί τα 150 άτομα, τα οποία μέσω Ζίχνης έφθασαν στη μονή της Εικοσιφοίνισσας στο Παγγαίο όπου ο Παπάς είχε δικά του κτήματα, σπίτι με τρεις μεγάλους χώρους, οντάδες επιπλωμένους και εκεί ορκίστηκαν στην Παναγία για τον Αγώνα και στη συνέχεια έφθασαν στη Χαλκιδική.

Οι Αγιορείτες συμφώνησαν να βοηθήσουν με ό,τι μπορούσαν και έστειλαν διάφορα είδη, τρόφιμα και χρήματα. Παίρνουν δε οι περισσότεροι θάρρος όταν μαθαίνουν ότι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, υπασπιστής του τσάρου της Ρωσίας, είχε μπει σαν αρχηγός και μάλιστα ότι πολεμούσε τις ημέρες εκείνες στη Μολδοβλαχία της Ρουμανίας τους Τούρκους, με σκοπό να κατεβεί νοτιότερα για να ενωθεί με τους έλληνες της Ελλάδας. Και παίρνουν ακόμη περισσότερο θάρρος, όταν μαθαίνουν τις πρώτες επιτυχίες των Ελλήνων στη νότια Ελλάδα και τη βύθιση δύο τουρκικών πλοίων στον Θερμαϊκό κόλπο από δύο Ψαριανά πλοία που ερχόταν να ενισχύσουν τον ξεσηκωμό των Ελλήνων της Μακεδονίας.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΜΑΧΕΣ

Ο Πουσούφ μπέης, διοικητής της Θεσσαλονίκης, έχοντας πληροφορίες για τις προετοιμασίες των Ελλήνων και για να σταματήσει κάθε πολεμική ενέργεια αυτών, κάλεσε στη Θεσσαλονίκη να παρουσιαστούν Έλληνες προεστοί για να τους κρατήσει ομήρους. Όταν όμως πληροφορήθηκε την παρουσία του Εμμ. Παπά στη Χαλκιδική έστειλε στην Ιερισσό και στον Άθω μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις και άρχισε να καταπιέζει τους κατοίκους της περιοχής ώστε πολλοί από αυτούς αναγκάστηκαν να καταφύγουν στα βουνά.

Ο Πουσούφ στη συνέχεια διατάζει δύο στρατιωτικούς του, τον Τσερίμπαση και κάποιον Χασάν με χίλιους στρατιώτες να κατευθυνθούν από την Ιερισσό στον Πολύγυρο για να αφοπλίσουν τους κατοίκους. Η τουρκική φρουρά για να τρομοκρατήσει τους Έλληνες σκότωσε τον πρόκριτο Κύρκο Παπαγεωργάκη και τότε οι Πολυγυρινοί ξεσηκώθηκαν εναντίον των Τούρκων, κατέλαβαν το διοικητήριο, σκότωσαν τον Τούρκο διοικητή και 14 άνδρες και κινήθηκαν να

συναντήσουν τα τουρκικά σώματα που έστειλε ο Πουσούφ. Σε μάχες που έγιναν οι Έλληνες κατόρθωσαν να αποκρούσουν τους Τούρκους και να τους τρέψουν σε φυγή.

Την ίδια μέρα, 17 Μαΐου 1821, ο Παπάς όταν μαθαίνει τα γεγονότα του Πολυγύρου αναγκάζεται πλέον επίσημα να κηρύξει την επανάσταση. Έγινε πανηγυρική δοξολογία στις Καρυές και ανακηρύχθηκε ο Εμμ. Παπάς επίσημα «Αρχηγός και Υπερασπιστής της Μακεδονίας».

Όταν έμαθε ο Πουσούφ τα γεγονότα της Χαλκιδικής, σκότωσε όλους τους κρατούμενους όμηρους στη Θεσσαλονίκη, τον μητροπολίτη Κίτρους Ιωσήφ και πολλούς άλλους. Οι ενέργειες αυτές των Τούρκων αντί να φοβίσουν τους Έλληνες, δυνάμωσαν πιο πολύ τη θέλησή τους για ελευθερία.

Ο Εμμ. Παπάς βλέποντας τους κατοίκους της Ιερισσού και των άλλων χωριών να καταπιέζονται από τους Τούρκους, έφθασε εκεί με αρκετά μεγάλη δύναμη και κατανίκησε τους Τούρκους.

Σε επιστολή του ο επίσκοπος Ιερισσού Ιγνάτιος γράφει: *«Ευρισκόμενοι εις τον κίνδυνον όπου οι Τούρκοι είχαν να μας κόψουν... κινδυνεύοντες ηλεήθημεν μετά θεόν παρά του ευγενεστάτου και ορθοδοξοτάτου αρχιστρατήγου κ.κ. Εμμανουήλ Παπά προφθάσαντος με τα στρατεύματά του εκυρίευσε τον τόπο μας και αφάνισε τους Τούρκους χωρίς να βλαφθεί κανένας...».*

Οι περισσότεροι διοικητές των μοναστηριών του Άθω βοηθούν τον αρχηγό Παπά και συντάσσονται στο πλευρό του. Σε μια άλλη περιγραφή αναφέρεται:

«... Εξεστράτευσε λοιπόν τότε ο εκλαμπρότατος εκείνος Άρχων Μανωλάκης μετά των στρατιωτών του, πεζούς και καβαλαραίους και με φλάμπουρα και ήταν με την συνοδεία αυτών ο άγιος Μαρωνείας Κωνστάντιος, ο Θεόφιλος Βατοπεδίου, ο Ησαΐας Χιλανδαρίου, ο Γρηγόριος Κουτλουμουσίου, ο Ναθαναήλ της Μεγίστης Λαύρας, ο Ευθύμιος της μονής Εσφιγμένου, επιστήθιος φίλος του άρχοντα Μανωλάκη, ο Γεδεών Ξενοφωντινός και πολλοί άλλοι...».

Εκτός από τους κληρικούς επισκόπους και μοναχούς είχε ο Παπάς και άλλους ικανούς συνεργάτες, από τα διάφορα επαναστατημένα μέρη της Χαλκιδικής.

Από την Κασσάνδρα είχε τους καπεταναίους: Παννιό Χατζηχριστοδούλου, τον Αναγνώστη Γεωργίου, τον Δημήτριο Ιωάννου, τον Μανώλη Ιωάννου, τον Γεώργιο Καμπούρη και τον Ιωάννη Γεωργίου.

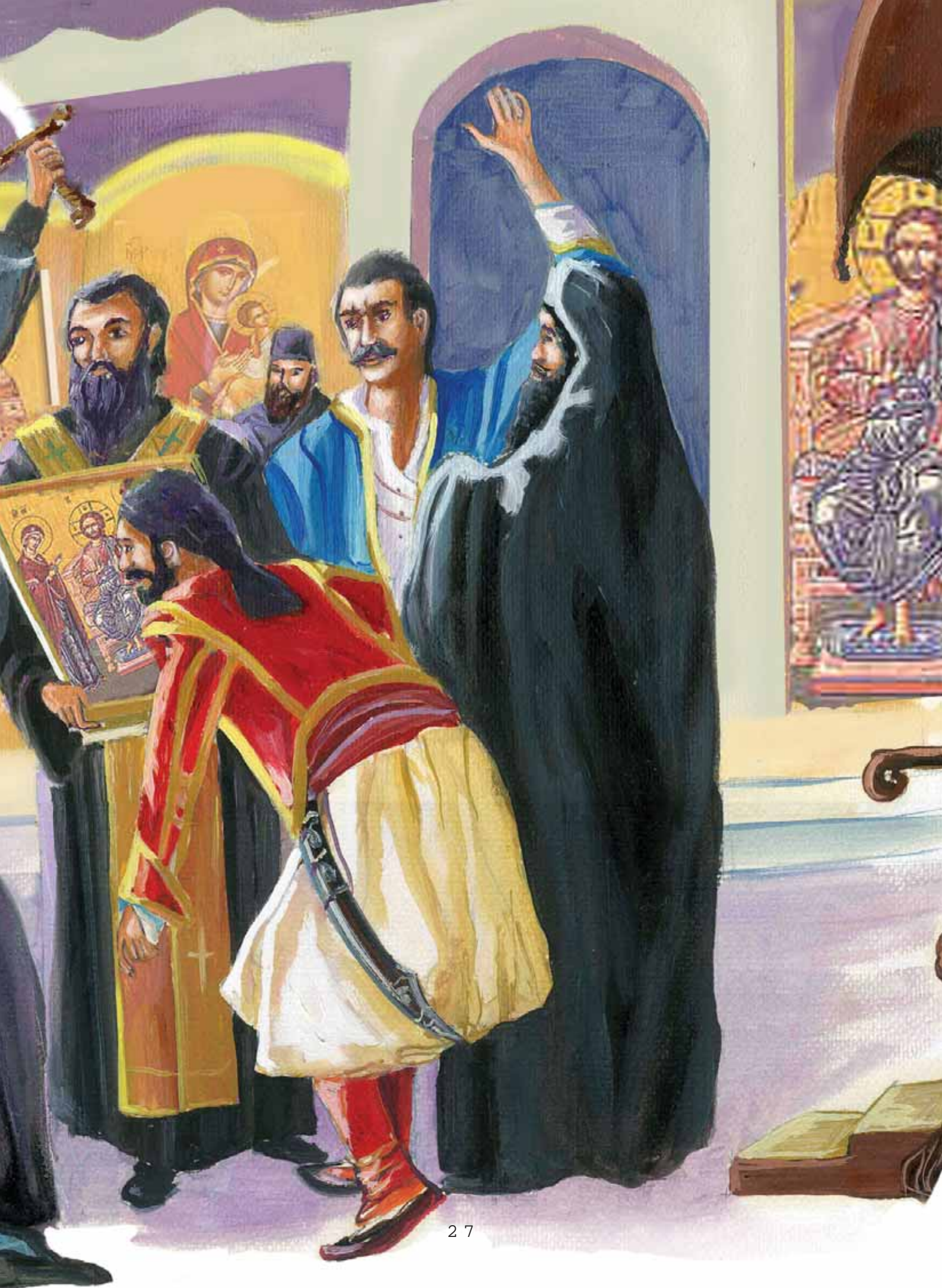
Από την Ορμύλια, τη Νικήτη και τα Μαντεμοχώρια είχε τον Δουμπιώτη και τον Αναστάσιο Χυμευτό και κοντά σε όλους αυτούς έναν άξιο καπετάνιο, τον καπετάν Χάψα. Όλοι οι συνεργάτες του τις κρίσιμες στιγμές τον βοήθησαν όσο μπορούσαν παρά τις δύσκολες συνθήκες κάτω από τις οποίες γινόταν ο πόλεμος.

Ο Εμμανουήλ Παπάς αναλαμβάνει όλες τις ευθύνες της εξέγερσης, ξοδεύοντας δικά του χρήματα τόσο για τη συνεχή αγορά όπλων και την τροφοδοσία των επαναστατών, όσο και τη συντήρηση των πληρωμάτων των Ψαριανών πλοίων που περιπολούσαν τα παράλια της Χαλκιδικής. Κυρίως όμως είχε την ευθύνη του επαναστατικού κινήματος, έχοντας επαφή με όλους τους καπεταναίους και γνωρίζοντας κάθε στιγμή τις κινήσεις του εχθρού, έτοιμος να επέμβει αν χρειαζόταν.

Στέλνει επιστολές για συντονισμό των προσπαθειών του τόσο στην προσωρινή Κυβέρνηση του Δημητρίου Υψηλάντη, όσο και στους καπεταναίους του Ολύμπου, Μπίνο, Λιάκο και Διαμαντή, και στους καπεταναίους της Πιερίας, για ταυτόχρονο ξεσηκωμό.

Είναι αλήθεια ότι ο Εμμ. Παπάς δεν ήταν στρατιωτικός. Μπορεί να ήταν πολύ καλός έμπορος και έξυπνος άνθρωπος, αλλά στα στρατιωτικά θέματα χρειάζεται άλλου είδους πείρα. Προτού ξεκινήσει η επανάσταση, για τη Χαλκιδική προοριζόταν σύμφωνα με τα σχέδια του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ο Εμμ. Παπάς σαν αρχηγός στην επανάσταση, αλλά σαν στρατιωτικό συνεργάτη θα είχε τον Ιωάννη Φαρμάκη, ο οποίος όμως δεν πρόλαβε να έλθει στη Μακεδονία, αφού πιάστηκε αιχμάλωτος στις μάχες της Μολδοβλαχίας πολεμώντας με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη τους Τούρκους και στη συνέχεια αποκεφαλίστηκε στην Κωνσταντινούπολη. Έτσι όταν ξέσπασε η επανάσταση στη Μακεδονία ο Εμμ. Παπάς βρέθηκε μόνος αναλαμβάνοντας και τις στρατιωτικές ευθύνες των επιχειρήσεων.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΚΔΙΚΟΥΝΤΑΙ ΤΟΥΣ ΣΕΡΡΑΙΟΥΣ ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΣΕ ΘΑΝΑΤΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ

Ο ταυτόχρονος ξεσηκωμός και στην περιοχή των Σερρών δεν είχε κα-
λό τέλος. Από τον Απρίλιο μήνα οι Τούρκοι είχαν πληροφορίες ότι
ο Σερραίος Εμμ. Παπάς είναι ο αρχηγός των επαναστατών στη Χαλκιδική και
ετοιμάζονται για εξέγερση. Ο σουλτάνος παρακολουθούσε την εξέλιξη των
γεγονότων και έβλεπε τον γενικό ξεσηκωμό των Ελλήνων. Διέταξε τον Μπαϊ-
ράμ πασά που προοριζόταν για την Πελοπόννησο, να σταματήσει για αρκετό

διάστημα στη Μακεδονία και να βοηθήσει τον Πουσουφ μπέη διοικητή στη Θεσσαλονίκη.

Οι Τούρκοι για εκφοβισμό και για εκδίκηση αρχίζουν τρομερούς διωγμούς με φυλακίσεις και απαγχονισμούς τόσο στη Θεσσαλονίκη όσο κυρίως αρχές Μαΐου του 1821 στην πόλη και την περιοχή των Σερρών. Ο θάνατος του Πατριάρχη και οι διωγμοί των Τούρκων έκαναν διστακτικούς τον μητροπολίτη Χρυσάνθο και τον Φιλικό Κωνσταντίνο Κασομούλη, πατέρα του ιστορικού του αγώνα Ν. Κασομούλη, να ξεσηκώσουν τους Σερραίους και περίμεναν κάποια ενίσχυση μη έχοντας κατάλληλους καπεταναίους για να αρχίσουν τον αγώνα.

Στις 8 Μαΐου, ημέρα Κυριακή, και ενώ στην πόλη των Σερρών υπήρχε λαϊκή αγορά, το λεγόμενο παζάρι, ξαφνικά ακούστηκε μια φωνή από τους Τούρκους «κιλίτζ» (σπαθί) και αφού πήδησαν από τα εργαστήρια και από όπου βρισκόταν ο καθένας, έπιασαν όσους βρίσκονταν στην αγορά χωρικούς και μη και τους οδήγησαν στα χάνια, άλλοι δε Τούρκοι όρμησαν σε ορισμένα σπίτια, ύποπτα κατά τη γνώμη τους, ή σε σπίτια πλουσίων. Πολιόρκησαν τη Μητρόπολη και ζήτησαν από τον μητροπολίτη εντός μίας ώρας όλοι οι «Ρωμιοί» να παραδώσουν τα άρματα.

Το μεγαλύτερο όμως μίσος των Τούρκων στράφηκε κατά της οικογένειας του Εμμ. Παπά. Κατόπιν διαταγής των σουλτάνου συλλαμβάνεται και φυλακίζεται η γυναίκα του ήρωα, Φαίδρα, και όλα τα ανήλικα παιδιά της, επτά τον αριθμό, εκτός από τα τέσσερα που βρισκόταν ένα με τον πατέρα του και τα άλλα τρία ακόμα στη Βιέννη. Σε λίγες ημέρες δικάζονται σε θάνατο με αποκεφαλισμό όλα τα μέλη της οικογένειάς του και δημεύεται η περιουσία του.

Το σπίτι του ήρωα λεηλατείται και πυρπολείται. Η ζωή της οικογένειας του Εμμ. Παπά κινδύνευε από στιγμή σε στιγμή αν εκτελούνταν η δικαστική απόφαση. Την κρίσιμη εκείνη στιγμή, μεσολαβεί ο μητροπολίτης, εξαγοράζει την ποινή με κοσμήματα της Φαίδρας και κατορθώνει να μετατρέψει την ποινή σε ισόβια. Έτσι η Φαίδρα με τα παιδιά οδηγούνται στις φυλακές όπου συνεχίστηκαν τα βασανιστήρια ως τα τέλη του 1826 οπότε αποφυλακίστηκαν φυσικά πάλι με τις προσπάθειες του μητροπολίτη και με το αζημίωτο σε χρήμα και χρυσαφικά.

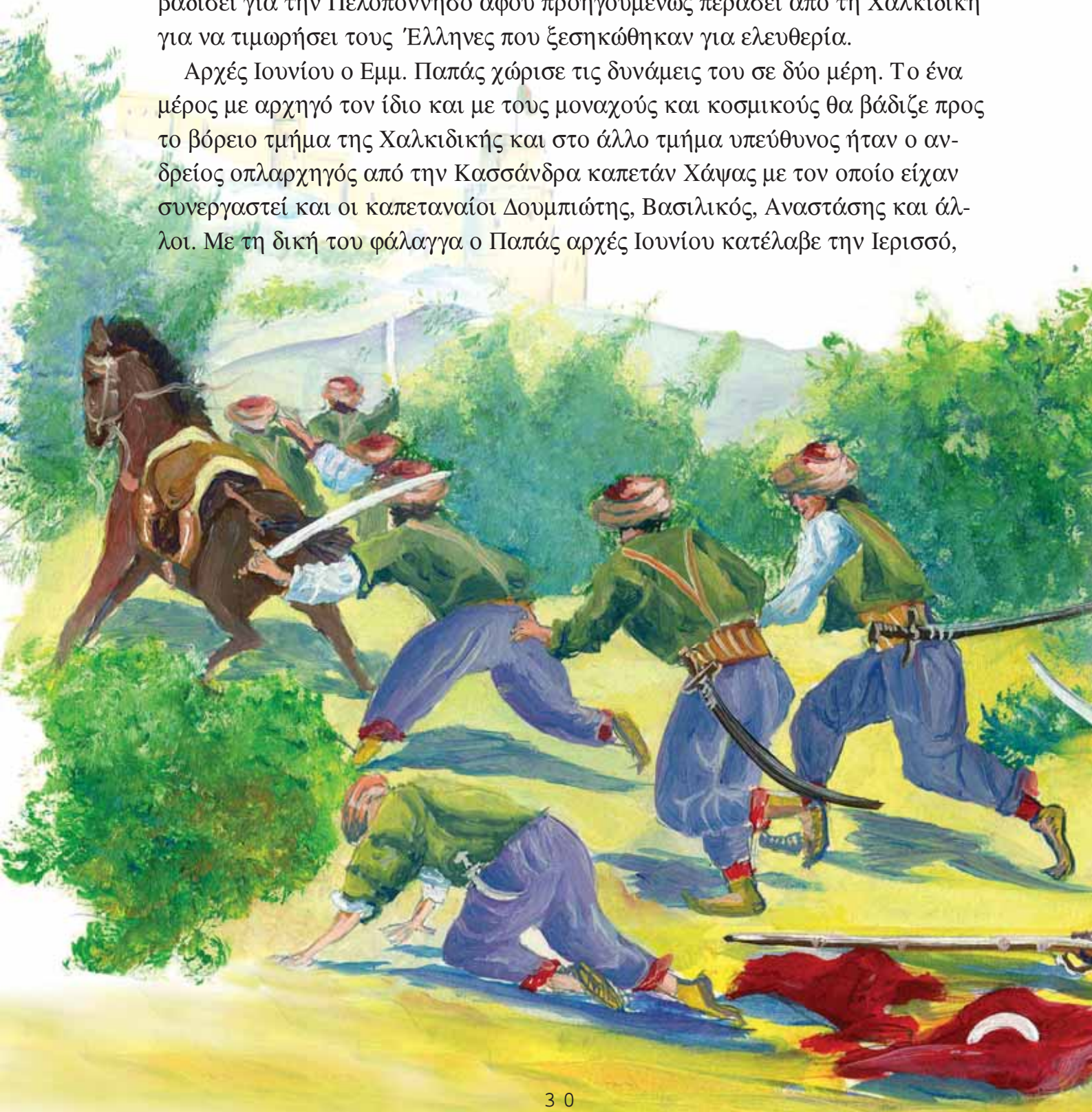
Ήταν μια οδυνηρή δοκιμασία για τον Εμμ. Παπά, που έδειξε όμως μεγάλο θάρρος και χωρίς να διστάσει θυσιάσε τα πάντα, πλούτη, απολαύσεις, οικογένεια, όλα για την πατρίδα.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΑΧΕΣ

Και ενώ οι Έλληνες στη Χαλκιδική αποκρούουν με επιτυχία τα πρώτα τουρκικά τμήματα που είχαν έρθει από τη Θεσσαλονίκη και οργανώνονται για να μπορούν να αντισταθούν σε μεγαλύτερες δυνάμεις, ο Μπαϊράμ πασάς ξεκίνησε από τη Θράκη με 3.000 ιππικό και 30.000 στρατό με σκοπό να βαδίσει για την Πελοπόννησο αφού προηγουμένως περάσει από τη Χαλκιδική για να τιμωρήσει τους Έλληνες που ξεσηκώθηκαν για ελευθερία.

Αρχές Ιουνίου ο Εμμ. Παπάς χώρισε τις δυνάμεις του σε δύο μέρη. Το ένα μέρος με αρχηγό τον ίδιο και με τους μοναχούς και κοσμικούς θα βάδιζε προς το βόρειο τμήμα της Χαλκιδικής και στο άλλο τμήμα υπεύθυνος ήταν ο ανδρείος οπλαρχηγός από την Κασσάνδρα καπετάν Χάψας με τον οποίο είχαν συνεργαστεί και οι καπεταναίοι Δουμπιώτης, Βασιλικός, Αναστάσης και άλλοι. Με τη δική του φάλαγγα ο Παπάς αρχές Ιουνίου κατέλαβε την Ιερισσό,

και αφού ανάγκασε τους Τούρκους σε φυγή εξουδετερώνοντας κάθε αντίσταση κινήθηκε από την Ρεντίνα προς την Ν. Απολλωνία. Τα Μαντεμοχώρια και πολλά χωριά της βόρειας Χαλκιδικής ενώθηκαν με τον Παπά και οι Τούρκοι έντρομοι έφευγαν με τις οικογένειές τους σε πιο ασφαλή μέρη.

Από την άλλη μεριά η φάλαγγα του καπετάν Χάψα κινήθηκε από την Αρναία προς τη Γαλάτισσα και τα Βασιλικά διαλύοντας τις τουρκικές δυνάμεις και έφθασε μέχρι το Σέδες λίγα χιλιόμετρα έξω από τη Θεσσαλονίκη.

Στο διάστημα αυτό κατέφθασε και ο στρατός των Τούρκων με τον Μπαϊράμ και έμπαινε στα στενά της Ρεντίνας. Εκεί τον περίμεναν οι Έλληνες και άρχισε μια φονική μάχη. Στις πρώτες ώρες οι Έλληνες που για πρώτη φορά ερχόταν σε επαφή με τακτικό τουρκικό στρατό, έδειξαν τόλμη, θάρρος και ανταπέδωσαν στα ίσα την τουρκική επίθεση με πολλά θύματα και από τις δύο πλευρές. Οι πολεμιστές του Παπά όμως άρχισαν να λυγίζουν μπροστά στο

ιππικό και στον οργανωμένο στρατό και άρχισαν να οπισθοχωρούν προς τα δασωμένα βουνά και από εκεί προς τον

Πολύγυρο και το Άγιο Όρος για ανασύνταξη των δυνάμεων. Ο Μπαϊράμ πασάς μη βρίσκοντας πλέον σχεδόν καμία αντίσταση κατέστρεψε τα Μαντεμοχώρια με λεηλασίες και πυρπολήσεις και κακοποιώντας τον άμαχο πληθυσμό.

Ο Εμμ. Παπάς στο διάστημα αυτό δεν έπαψε να στέλνει γράμματα στις Σπέτσες, στην Ύδρα και στον Υψηλάντη και να ζητά όπλα και μπαρούτι. Οι καπεταναίοι του τον ειδοποιούν ότι έφθασαν ως τη Θεσσαλονίκη και κτυπούν τον εχθρό.

«Υπερασπιστά της Μακεδονίας κύριε Εμμανουήλ Παπά Χαίρε. ... οπλίσθημεν προ ημερών και ημέραν παρ' ημέραν κτυπώμεν κατά του τυράννου». Και συνεχίζουν στο γράμμα λέγοντας ότι ένα τμήμα των Ελλήνων συναντήθηκε με πάνω από διακόσιους Τούρκους και τους νίκησαν. Και αναφέρουν επίσης ότι έχουν φθάσει σε απόσταση τριών ωρών από τη Θεσσαλονίκη.

Ο Παπάς γράφει προς τους Σπετσιώτες:

«Χειρί θεού πολλούς εχθρούς κατετροπάσαμεν μέχρι τούδε...» και συνεχίζει ότι κατέκαυσε πολλά τουρκικά χωριά. Υπάρχει, έγραφε ακράτητη ορμή εναντίον των Τούρκων και αν και φθάσαμε μέχρι τα τείχη της Θεσσαλονίκης, δυστυχώς υπάρχει έλλειψη μπαρούτης...

Και υπογράφει όπως σε όλες του τις επιστολές

«Ο Αρχηγός και Υπερασπιστής της Μακεδονίας
Εμμανουήλ Παπάς»

Παρόμοιο γράμμα στέλνει και στο Λάζαρο Κουντουριώτη με τον οποίο φαίνεται ότι τους συνέδεε κάποια φιλική σχέση και του ζητούσε βοήθεια σε πλοία για να έλθουν προς τη Θεσσαλονίκη.

«...Η μεταξύ μας διασωζόμενη φιλική σχέσις τε και αγάπη, μας ενθαρρύνει να σας παρενοχλήσωμεν...» έγραψε ο Παπάς προς τον Κουντουριώτη.

Ο Εμμ. Παπάς ζητούσε βοήθεια, αλλά αυτή δεν έφτανε ποτέ αν και σε όλα τα γράμματά του έγραφε ότι για τα πολεμοφόδια «...θέλετε λάβη την τιμήν αυτών».

Και στις δύσκολες αυτές στιγμές έμεινε ο αρχηγός μόνος και αβοήθητος με απόλεμους πολεμιστές και μάλιστα χωρίς όπλα.

Τα όπλα που είχε φέρει από την Κωνσταντινούπολη, μπαρούτι, μαχαίρια, χατζάρες και σπάθες, δεν ήταν αρκετά για ένα τέτοιο μεγάλο αγώνα και μάλιστα όταν είχε απέναντί του χιλιάδες τουρκικό στρατό. Γι' αυτό ζητούσε απεγνωσμένα βοήθεια και όπλα από την κυβέρνηση και τους νησιώτες, αλλά την εποχή εκείνη, αρχές της επανάστασης, η τότε προσωρινή κυβέρνηση είχε τα δικά της προβλήματα με τους Τούρκους στη Ρούμελη και το Μοριά και αντί για όπλα έστελναν μόνο ευχές για επιτυχία του αγώνα και συνιστούσαν υπομονή και ανδρεία...

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΛΙΚΑ – ΚΑΠΕΤΑΝ ΧΑΨΑΣ

 καπετάν Χάψας Στάμος καταγόταν από το χωριό Παζαράκι της Κασσάνδρας. Η πραγματική καταγωγή του ήταν από το χωριό Κύψα, από το οποίο πήρε το όνομά του, Κάψας, και αργότερα από τους αγώνες που έκανε εναντίον των Τούρκων ονομάστηκε Χάψας, γιατί κατά κάποιο τρόπο έχαστε, έτρωγε και κατέστρεφε με τον ηρωισμό του τους Τούρκους. Κάτι παρόμοιο δηλαδή με τον Νικηταρά που ονομάστηκε Τουρκοφάγος.

Ο Εμμανουήλ Παπάς εκτίμησε τα πατριωτικά του αισθήματα και τη σωματική του δύναμη και του ανέθεσε την αρχηγία της νότιας φάλαγγας των επαναστατών, ενώ ο ίδιος διατήρησε την αρχηγία του βόρειου τμήματος της Χαλκιδικής.

Η μεγάλη ανδρεία του καπετάν Χάψα και η περιφρόνησή του προς το θάνατο έκαναν το όνομά του θρυλικό, πράγμα που φαίνεται και από ένα μικρό δημοτικό άσμα που λέγει:

*Τ' έχεις καημένε κόρακα και σκούζεις και φωνάζεις;
Μην εδιψάς για αίματα, μην εδιψάς για λέσια;
Πέρασε από τον Πίνακα και την Απάνω Χώρα
Και σύρε στο Παλαιόκαστρο.
Εκεί 'ναι τα τα αίματα, εκεί 'ναι τα τα λέσια
Του Χάψα τα παιδιά, εσφάζαν την Τουρκιά.*

Αρχές Ιουνίου 1821 ο καπετάν Χάψας με δύναμη διακοσίων περίπου παλικαριών ξεχύθηκε στη δυτική Χαλκιδική και ανάγκασε τους Τούρκους να εγκαταλείπουν τα σπίτια τους και να τρέπονται σε φυγή προς τη Θεσσαλονίκη, για να σωθούν.

Είναι τότε που έφθασαν τα ελληνικά τμήματα μέχρι τα Βασιλικά και το Σέδες και από μακριά φαινόταν τα τείχη της Θεσσαλονίκης.

Ο Μπαϊράμ πασάς, όπως είδαμε, αφού εξουδετέρωσε τους Έλληνες στη Ρεντίνα και στην Απολλωνία, προχώρησε καταστρέφοντας τα χωριά και έφθασε το δεύτερο δεκαήμερο του Ιουνίου στα Βασιλικά.

Οι κάτοικοι της περιοχής των Βασιλικών όταν έμαθαν ότι κατέφθασαν Τούρκοι προσπάθησαν να απομακρυνθούν από τα χωριά τους προς τα βουνά και στο Μοναστήρι της αγίας Αναστασίας. Οι Τούρκοι όμως, με το πολυάριθμο ιππικό τους, τους πρόλαβαν. Στην περιοχή εκείνη βρισκόταν και ο καπετάν Χάψας με τα παλικάρια του.

Αν και ήταν ασύγκριτα περισσότεροι οι Τούρκοι, διακόσιοι Έλληνες απέναντι σε πάνω από 30.000 στρατό, ο Χάψας δεν δίστασε να δώσει τη μάχη.

Ήξερε τι τον περίμενε, αλλά προσπαθούσε να καθυστερήσει όσο μπορούσε τους Τούρκους για να δώσει καιρό στα γυναικόπαιδα να απομακρυνθούν προς τα βουνά και την αγία Αναστασία έως ότου βραδιάσει και νύχτα να ξεφύγουν προς νότο για την Κασσάνδρα ή τη θάλασσα.

Τελικά ο τουρκικός στρατός έκαμψε την αντίσταση των Ελλήνων που αναγκάζονται σε μικρή υποχώρηση, για ανασύνταξη των δυνάμεων. Οι μάχες συνεχίζονται φονικές ως αργά το βράδυ, και από τις δύο πλευρές. Οι Έλληνες με τα σπαθιά στα χέρια δίνουν τα πάντα για τον αγώνα. Τα παλικάρια του Χάψα πέφτουν στη μάχη το ένα μετά το άλλο. Ο ίδιος ο Χάψας μάχεται πρώτος στη μάχη, χωρίς να σκέφτεται να υποχωρήσει. Τελικά προτίμησε να σκοτωθεί παρά να εγκαταλείψει τη μάχη για να σωθεί.

Έπεσε νεκρός με το σπαθί στο χέρι μαζί με άλλα 62 παλικάρια.

Οι Τούρκοι, αφού έθαψαν την άλλη μέρα πάνω από πεντακόσιους νεκρούς, έκαψαν τη μονή της αγίας Αναστασίας σκοτώνοντας τον ηγούμενο και τους μοναχούς και στη συνέχεια έκαψαν τα σπίτια των Βασιλικών και της Γαλάτιστας.

Τα γυναικόπαιδα που είχαν μαζευτεί στην αγία Αναστασία, βλέποντας ότι οι Τούρκοι πλησιάζουν καίγοντας τα πάντα, νύχτα, έφυγαν από το μοναστήρι και ανάμεσα από τις ορεινές περιοχές κατόρθωσαν να φθάσουν σε παραλιακές περιοχές και από εκεί κατέφυγαν με πλοία στη Σκόπελο, τη Σκιάθο και την Αταλάντη.

Ύστερα από αυτές τις καταστροφές, η τελευταία ελπίδα των επαναστατών ήταν η Κασσάνδρα, που έγινε ο προμαχώνας της ελευθερίας για να γίνει ύστερα από ένα εξάμηνο περίπου το ολοκαύτωμα με δεκάδες και εκατοντάδες θύματα που έδωσαν οι Έλληνες στον υπέρ πάντων αγώνα.

ΔΥΣΚΟΛΕΣ ΜΕΡΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ

λο το καλοκαίρι ως τον Οκτώβριο ο Εμμ. Παπάς προσπαθεί να οργανώσει το στράτευμά του για να μπορεί να αμυνθεί στο Άγιο Όρος, που είναι μία θέση οχυρή από τη φύση, με τους απόκρημνους βράχους και το δύσβατο του εδάφους που σε συνδυασμό με τις οχυρωματικές θέσεις των Μονών με τους πύργους και τα ψηλά τείχη έκαμαν τον Άθω ένα πραγματικό φρούριο. Φρούριο όμως χωρίς έμπειρο στρατό για να το υπερασπίσει και προ παντός χωρίς πυρομαχικά. Ο Παπάς προσπαθούσε απεγνωσμένα να του στείλουν στέλνοντας ανθρώπους του στα νησιά και γύριζαν άπραχοι ή με πολύ λιγοστές ποσότητες.

Αφού τακτοποίησε κάπως τα πράγματα στο Άγιο Όρος, ο Παπάς άφησε ως αντιπρόσωπό του τον πιστό του φίλο Νικηφόρο Ιβηρίτη με την εντολή να αναλάβει την οχύρωση των μονών και να λύνει τις διαφορές που υπήρχαν μεταξύ τους αφού θα τους υπενθύμιζε τις υποχρεώσεις που έχουν απέναντι στον Αγώνα.

Ο Παπάς αναχώρησε για την Κασσάνδρα την οποία προσπάθησε να την οχυρώσει από το μέρος του ισθμού από όπου θα μπορούσε να περάσει ιππικό και πεζικό, ενώ από τη θάλασσα είχε τις ελπίδες ότι θα είχε την υποστήριξη των πλοίων που θα περιπολούσαν σε όλο το διάστημα που οι Τούρκοι θα ήταν απειλητικοί με την παρουσία τους στην απέναντι από την Ποτίδαια πλευρά.

Έστησε το στρατηγείο του στο βυζαντινό πύργο στη σημερινή Ν. Φώκαια και προσπαθούσε να συντονίσει τον αγώνα.

Οι ενισχύσεις από τον Όλυμπο, που περίμενε ο αρχηγός, καθυστερούσαν. Τα πυρομαχικά και τα τρόφιμα που περίμενε τόσο για τους άνδρες που πολεμούσαν κάθε μέρα με το στρατό του Γιουσοφ όσο και για τους κυνηγημένους από άλλα μέρη πολίτες δεν έφθαναν ποτέ ή έφθαναν σε πολύ μικρές ποσότητες.

Ο Παπάς στέλνει μια επιστολή σε αυστηρό τόνο στον Υψηλάντη και κάπως αγανακτισμένος για την αδιαφορία της προσωρινής κυβέρνησης ανάλυσε με πικρία την κατάσταση που επικρατούσε στη Χαλκιδική και παίρνει την απόφαση από τον Υψηλάντη:

«...Γράφεις ότι ένας και μόνος δεν είναι αρκετό να φροντίζει και για τα δικά του, αλλά να φροντίζει να προμηθεύει και τα ξένα όλα εξ ιδίων.

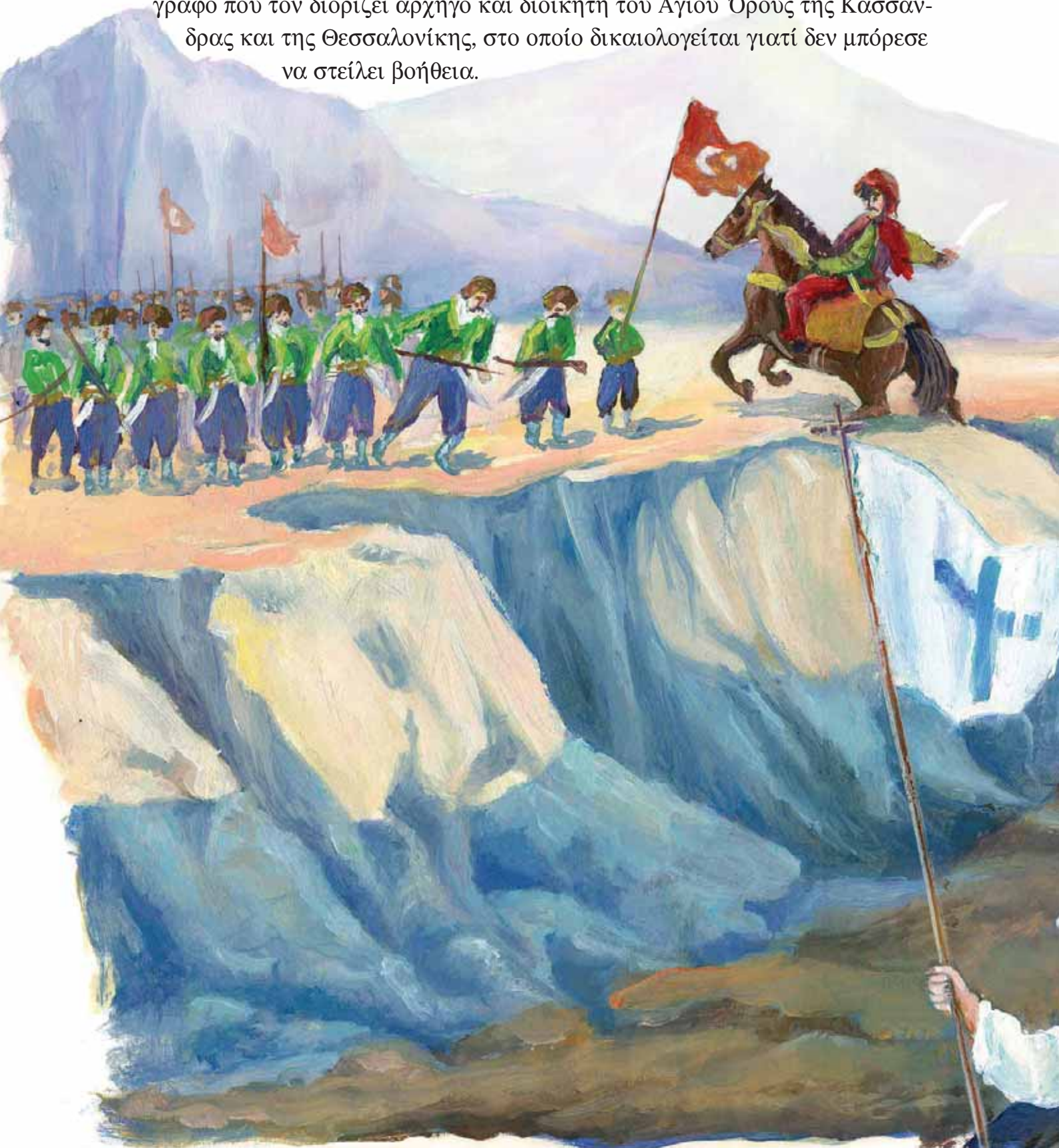
Αλλά το γένος θα αποδώσει στον καθένα όσα ξοδεύει, επειδή δεν είναι δίκαιο ενώ ο αγώνας είναι για όλους και όλοι θα απολαύσουν την ελευθερία, ένας και μόνος να βάζει χρήματα για τους άλλους. Να αγωνίζεσαι και να

βρίσκεις τρόπους να βρίσκεις χρήματα. Έχεις και εμάς βοηθούς και θα σε βοηθήσουμε όσο μπορούμε...».

Παρά τις καλές προθέσεις του Υψηλάντη, επιστρέφοντας οι απεσταλμένοι από τον Παπά, γύρισαν σχεδόν άπρακτοι αφού έφεραν μόνο 400 οκάδες μπαρούτι, 400 οκάδες μολύβι και 4.000 τουφεκόμενες, ποσότητες που ήταν πολύ μικρότερες από αυτές που ζητούσαν.

Το Σεπτέμβριο μήνα ο Υψηλάντης, αντί για βοήθεια, του στέλνει ένα έγγραφο που τον διορίζει αρχηγό και διοικητή του Αγίου Όρους της Κασσάνδρας και της Θεσσαλονίκης, στο οποίο δικαιολογείται γιατί δεν μπόρεσε να στείλει βοήθεια.

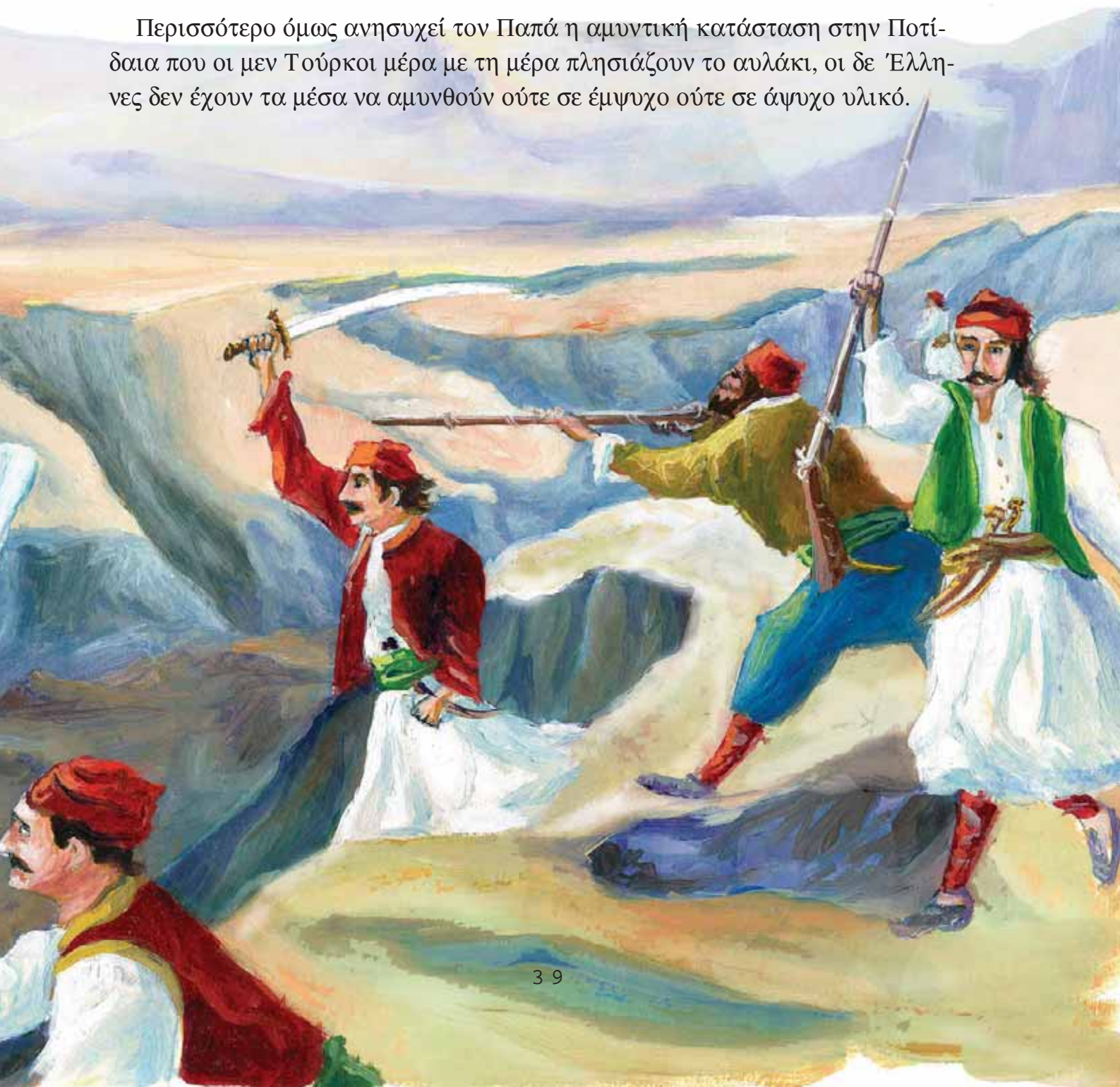

«Φιλογενέστατε κύριε Εμμανουήλ Παπά

... χαίρω βλέπων τα λαμπρά αποτελέσματα της σταθεράς και ειλικρινούς φιλογενείας σου. Δια να εκτελείς δε εντονότερον τους υπέρ της κοινής ελευθερίας και ασφαλείας ορθούς σκοπούς σου, σε κατασταίνω δι' ενσφραγίστου γράμματος πληρεξούσιον αρχηγόν και διοικητήν του Αγίου Όρους της Κασσάνδρας και της Θεσσαλονίκης... Λυπούμαι ότι ...η επικρατούσα αταξία την οποία δεν ηδυνήθην να καταπαύσω είναι η αιτία δια την οποίαν δεν εβοήθησα κανένα από τα έξω μέρη...»

Ο Πατριώτης
Δημήτριος Υψηλάντης
Τριπολιτζά 11 Σεπτεμβρίου 1821

Περισσότερο όμως ανησυχεί τον Παπά η αμυντική κατάσταση στην Ποτίδαια που οι μεν Τούρκοι μέρα με τη μέρα πλησιάζουν το αυλάκι, οι δε Έλληνες δεν έχουν τα μέσα να αμυνθούν ούτε σε έμπυχο ούτε σε άψυχο υλικό.

Και ενώ μέχρι τότε, μέσα Σεπτεμβρίου, είχε σαν βοηθούς και αρκετούς εμπειροπόλεμους από τον Όλυμπο με οπλαρχηγούς τον Λιάκο και τον Μπίνο, αυτοί εγκατέλειψαν το στρατόπεδο και έφυγαν. Προσπαθεί ο Παπάς να συνεννοηθεί να ξεσηκωθούν και οι Ολύμπιοι, αυτό όμως δεν έγινε γιατί ο απεσταλμένος από τον Υψηλάντη Κασομούλης, ανέφερε στον Παπά ότι ήταν απροετοίμαστοι.

Λίγο αργότερα οι Ολύμπιοι αποφασίζουν να επαναστατήσουν αλλά ζητούν τρόφιμα και πολεμοφόδια από τα ανύπαρκτα στο στρατόπεδο του Εμμ. Παπά.

Μετά την αποχώρηση των Ολυμπίων από την Κασσάνδρα απομένουν για την υπεράσπιση αυτής μόνον 430 επαναστάτες. Αλλά και τα πλοία που βρισκόταν εκεί τα περισσότερα εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και έμεινε η Κασσάνδρα απροστάτευτη.

Ο Παπάς βλέποντας ότι ήταν αδύνατο να συγκρατήσει τον πολυάριθμο τουρκικό στρατό πήρε την απόφαση να εγκαταλείψει το στενό της Κασσάνδρας για να μη θυσιάσει χωρίς όφελος τόσες ψυχές, αλλά οι κάτοικοι της Κασσάνδρας τον έπεισαν να μείνει για λίγες μέρες ελπίζοντας σε κάποια βοήθεια που περίμενε από τα Ψαρά.

Περίμενε κάποια ενίσχυση για να επαναλάβει κάποια νυχτερινή απόβαση όπως έκανε προστά από λίγες μέρες στον Άγιο Μάμα, που φτάνοντας πίσω από τους Τούρκους τους αιφνιδίασαν και σε μία φονική μάχη οι Έλληνες σκότωσαν πάνω από 300 Τούρκους παίρνοντας πολλά λάφυρα και ιδίως πυρομαχικά που τα είχαν πολύ ανάγκη και ανάμεσά τους και εφτά σημαίες.

Παρά τις λίγες δυνάμεις που είχαν οι Έλληνες κατόρθωσαν να αποκρούουν τις επιθέσεις του Αχμέτ μπέη αξιωματικού του Γιουσούφ, που είχε πάνω από 8.000 στρατό. Επειδή όμως ως το Σεπτέμβριο οι Τούρκοι δεν μπόρεσαν να καταλάβουν την Κασσάνδρα, άλλαξαν τα σχέδιά τους. Στέλνουν για ενίσχυση τον εμπειροπόλεμο Εμπού Λουμπούτ με 3.500 ιππικό, 14.000 πεζικό και με πολλά κανόνια. Η κατάσταση ήταν κρίσιμη και χωρίς βοήθεια από έξω ήταν αδύνατο να έχουν κάποιες ελπίδες επιτυχίας οι Έλληνες.

ΗΡΩΙΚΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ

Τις πρώτες μέρες του Οκτωβρίου ο Εμμ. Παπάς καταλάβαινε ότι η θέση του ήταν δύσκολη. Προέτρεπε τον άμαχο πληθυσμό να εγκαταλείψει τη χερσόνησο και με κάθε μέσο να απομακρυνθεί για τα πλησιέστερα νησιά, Λήμνο, Σκύρο, Σκόπελο ή για τα παράλια της Πιερίας. Πάνω από 200 οικογένειες, πρόσφυγες και αυτοί από άλλα μέρη της Χαλκιδικής που είχαν έλθει για να αποφύγουν τις θηριωδίες των Τούρκων, αναγκάζονται να αφήσουν για άλλη μια φορά τη γη που τους φιλοξενούσε προσωρινά και να πάνε σε άλλα ξένα, άγνωστα μέρη.

Στις 17 Οκτωβρίου οι Τούρκοι επιχειρούν μία απόβαση 600 περίπου ανδρών, κυρίως ιππικού, στο λεγόμενο «Αυλάκι», αλλά αποκρούονται από τους ολιγάριθμους Έλληνες. Η τάφος καλύφθηκε από πτώματα ανδρών και αλόγων του εχθρού.

Μετά την πρώτη αυτή αποτυχία οι Τούρκοι παρατάσσουν ολόκληρη τη δύναμή τους για γενική έφοδο. Γίνονται συνεχείς επιθέσεις, αλλά όλες αποκρούονται από τους υπερασπιστές που καταλαβαίνουν ότι δεν έχουν άλλη επιλογή. Έπρεπε να αποκρούσουν τον εχθρό ή να πεθάνουν.

Μετά τις αποτυχίες αυτές ο Λουμπούτ δεν αποθαρρύνεται. Καλεί τους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα και τους υπόσχεται γενική αμνηστία τόσο στον άμαχο πληθυσμό όσο και στους πολεμιστές. Οι Έλληνες που πέρασαν τόσες αγωνίες και έκαμαν τόσες θυσίες, δεν απάντησαν στις ψεύτικες υποσχέσεις του Λουμπούτ.

Τα μεσάνυχτα της 30ής Οκτωβρίου άρχισε μια τρομερή επίθεση με το τουρκικό ιππικό να επιτίθεται με πολύ μανία σε όλο το μέτωπο του πολέμου.

Οι Έλληνες πολεμούν για πολλές ώρες με ηρωισμό και αυτοθυσία. Ο Λουμπούτ, βλέποντας την αποφασιστικότητα των υπερασπιστών, καταλαμβάνεται από φόβο μήπως αποτύχει, παρά την πολλαπλάσια δύναμή του.

Σαν παλιός πολεμιστής σκέφτηκε ένα πολεμικό τέχνασμα. Ρίχνει το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του στο ένα άκρο και ετοιμάζεται δήθεν για επίθεση. Οι Έλληνες αποσύρουν μέρος των δυνάμεών τους για να ενισχύσουν το μέρος που απειλούνταν. Τότε οι Τούρκοι βρήκαν την ευκαιρία να γεφυρώσουν ένα μέρος της τάφρου και να περάσουν στη χερσόνησο. Άρχισε άτακτη υποχώρηση προς το κοντινό δάσος όπου προσωρινά αμύνονται οι Έλληνες για να δώσουν την ευκαιρία στον άμαχο πληθυσμό, νοτιότερα, να εγκαταλείψει την Κασσάνδρα. Με κάθε μέσο, ψαροκάικα και βάρκες, κατευθύνονται στο Άγιο Όρος και στα νησιά.

Από τους μαχητές οι περισσότεροι έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Τα τρία τέταρτα της δύναμης των Ελλήνων έπεσαν στη μάχη και περί τους 150-200 κατόρθωσαν να διαφύγουν. Τελευταίος έφυγε ο Εμμανουήλ Παπάς που με την ακολουθία του και λίγους πολεμιστές, έφθασε στο Άγιο Όρος, βυθισμένος σε σκέψεις για το αποτέλεσμα της μάχης, το χαλασμό, τις λεηλασίες, τις πυρπολήσεις και τις αιχμαλωσίες πολλών χριστιανών.

Στο Άγιο Όρος οι πανικοβλημένοι κάτοικοι της περιοχής μεταδίδουν την αγωνία τους στους αγιορείτες μοναχούς.

Μετά την καταστροφή της Κασσάνδρας υπόκυψε και η Σιθωνία, η μεσαία χερσόνησος της Χαλκιδικής και ολόκληρη η Χαλκιδική στέναζε πάλι κάτω από τις στρατιωτικές ορδές των Τούρκων. Έμεινε ελεύθερο προς το παρόν μόνο το Άγιο Όρος που είχε μεταβληθεί σε κρησφύγετο του άμαχου πληθυσμού και των λίγων επαναστατών.

Οι περισσότεροι μοναχοί βλέπουν τον κίνδυνο να μπουκωθούν οι Τούρκοι στη χερσόνησο του Όρους και να καταστρέψουν τα μοναστήρια, που ήταν γεμάτα από αντικείμενα και κειμήλια μεγάλης αξίας.

Ο Νικηφόρος Ιβηρίτης αδυνατεί να επιβληθεί στους Αγιορείτες.

Ο Εμμ. Παπάς φθάνοντας στη μονή Εσφιγμένου, απ' όπου ξεκίνησε την επανάσταση, πληροφορήθηκε για την τακτική κατάσταση και πήρε μια ιστορική απόφαση, τόσο για τον ίδιο όσο και για τα μοναστήρια του Αγίου Όρους.

Σκέφθηκε ότι χωρίς τη βοήθεια που περίμενε και που ποτέ δεν έφθασε δεν ήταν δυνατόν να υπερασπιστεί την οχυρή πράγματι θέση του Αγίου Όρους με τους

ολιγάριθμους πιστούς του πολεμιστές που και αυτοί ήταν καταπονημένοι από τις συνεχείς μάχες και κακουχίες. Μαθαίνει μάλιστα ότι ενώ ο ίδιος πολεμούσε και έδινε τις τελευταίες μάχες στην Κασσάνδρα, ορισμένοι διοικητές των μονών άρχισαν να κάνουν διαπραγματεύσεις με απεσταλμένους του Λουμπούτ για την παράδοση του

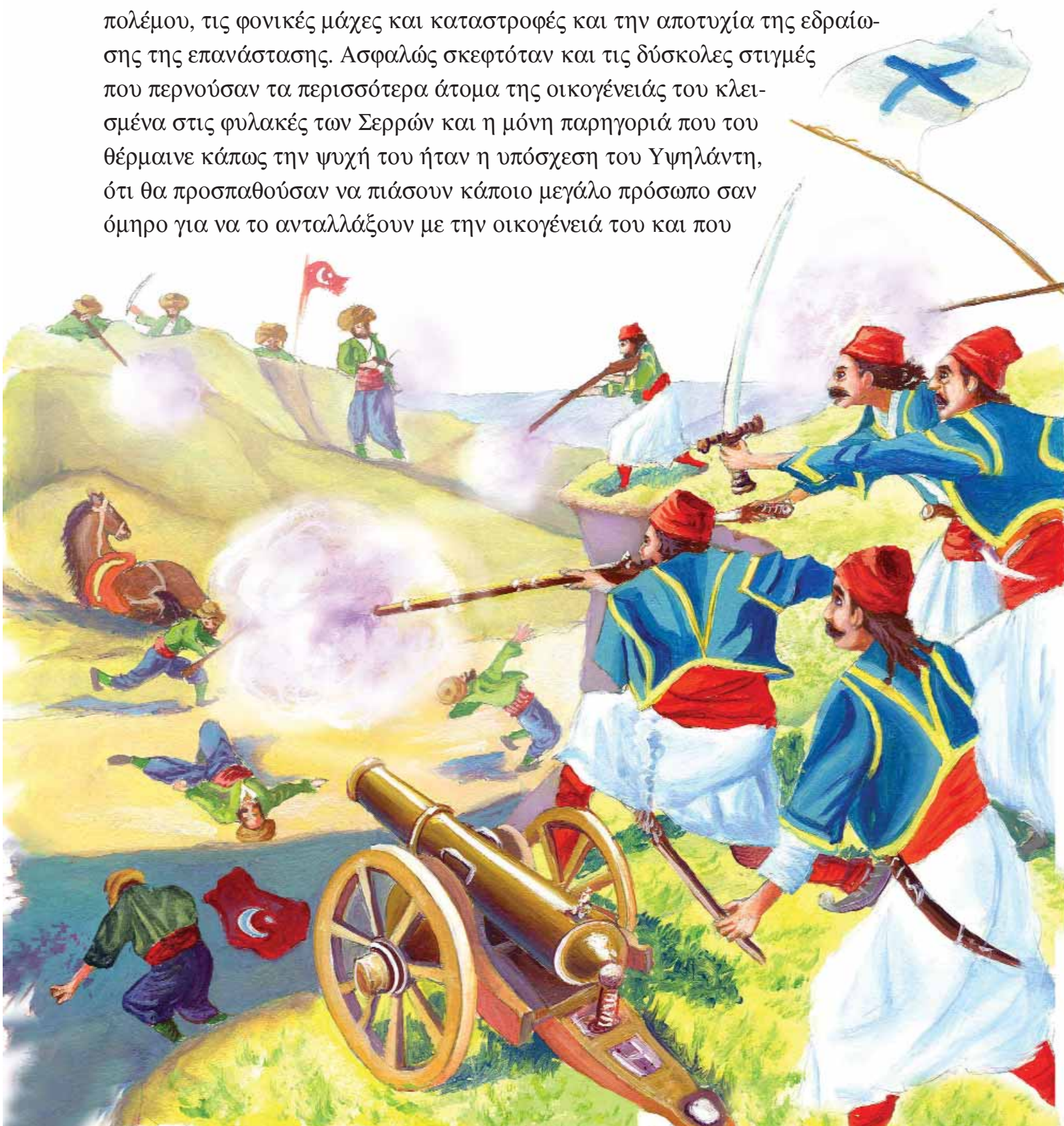
Αγίου Όρους, συμβιβασζόμενοι με τις δελεαστικές προτάσεις του Τούρκου στρατηγού, αρκεί να πληρώσουν υπέρογκα χρηματικά ποσά, για τα έξοδα των τουρκικών στρατευμάτων.

Ο Τούρκος διοικητής του Αγίου Όρους Χασεκί Χαλήλ, που ήταν με περιορισμό κλεισμένος σε φυλακή των Καρυών, αφέθηκε ελεύθερος και άρχισε μάλιστα να βγάζει διαταγές να συλλάβουν τον Εμμ. Παπά οι μοναχοί και να τον παραδώσουν σ' αυτόν. Αυτό βέβαια δεν τόλμησαν να το πράξουν οι μοναχοί, παρά τις προσπάθειες των Τούρκων.

Ύστερα από την κακή τροπή των πραγμάτων και επειδή σκέφτηκε ο Παπάς ότι ήταν αδύνατη η συνέχιση του αγώνα στο Άγιο Όρος, φοβούμενος μάλιστα ότι ορισμένες ενέργειές του ίσως να συντελούσαν στην καταστροφή των ιερών μονών και πιθανόν να οδηγούσαν και σε αδελφοκτόνο ακόμα πόλεμο μεταξύ των μοναχών, χωρίς καμία ωφέλεια, πήρε την απόφαση να εγκαταλείψει το Άγιο Όρος. Παίρνοντας μαζί του και τους λίγους πιστούς φίλους του μοναχούς και κοσμικούς μαζί με το γιο του Γιαννάκη, επιβιβάζεται σε πλοίο του καπετάν Βισβίζη, σ' αυτό που προ εννιά μηνών τον είχε φέρει στο ίδιο μέρος γεμάτος ελπίδες, και αναχώρησε για τη νότια Ελλάδα για να συνεχίσει τον αγώνα μαζί με τους γνωστούς του, Υψηλάντη, Κουντουριώτη και άλλους φίλους του.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ

Στο δύσκολο δρόμο για τη νότια Ελλάδα, για την Ύδρα, ο Εμμ. Παπάς έφερνε στη σκέψη του όλο το σκηνικό του πολύμηνου αγώνα. Τα οράματά του και ο πρώτος ενθουσιασμός του, όπως και οι υποσχέσεις για κοινό αγώνα ταυτόχρονα με άλλα διαμερίσματα της χώρας και η πολεμική βοήθεια σε έμπυχο υλικό και πολεμοφόδια, δεν είχαν αίσια έκβαση. Σκεφτόταν ίσως και τη διάθεση της τεράστιας περιουσίας του για τις ανάγκες του πολέμου, τις φονικές μάχες και καταστροφές και την αποτυχία της εδραίωσης της επανάστασης. Ασφαλώς σκεφτόταν και τις δύσκολες στιγμές που περνούσαν τα περισσότερα άτομα της οικογένειάς του κλεισμένα στις φυλακές των Σερρών και η μόνη παρηγοριά που του θέρμαινε κάπως την ψυχή του ήταν η υπόσχεση του Υψηλάντη, ότι θα προσπαθούσαν να πιάσουν κάποιο μεγάλο πρόσωπο σαν όμηρο για να το ανταλλάξουν με την οικογένειά του και που

λίγο αργότερα σαν τέτοιο πρόσωπο είχαν σκοπό να πιάσουν τον Πουσουφ Σέρραση που βρισκόταν τότε στην Πάτρα και τότε στη Δυτική Ελλάδα και δεν ήταν άλλος από το γνωστό Πουσουφ των Σερρών.

Οι τόσες θυσίες χωρίς το επιθυμητό αποτέλεσμα αναστατώνουν την ψυχή του. Αφήνει τη γη των πατέρων του χωρίς να μπορέσει να την υπερασπίσει. Οι κακουχίες, οι παραστάσεις και εικόνες από τις μάχες, οι προδοσίες μερικών φίλων του που την τελευταία στιγμή λιποψύχησαν και τον εγκατέλειψαν και κυρίως το αποτέλεσμα του αγώνα, εξασθένησαν το σώμα του και πίκραναν την ψυχή του.

Τώρα που πορευόταν προς την Ύδρα βλέποντας να απομακρύνεται από τα άγια χώματα της Μακεδονίας της πατρίδας του, νιώθει σιγά σιγά να του κόβεται το νήμα της ζωής του. Πλάι του ο γιος του Ιωάννης του παραστέκεται τις τελευταίες στιγμές της ζωής του, χωρίς να μπορέσει να τον βοηθήσει ούτε αυτός, αλλά ούτε και οι προσευχές των συμπολεμιστών του μοναχών ηγουμένων.

Αφησε την τελευταία του πνοή στην αγκαλιά του γιου του.

Κηδεύτηκε μεγαλοπρεπώς στην Ύδρα, στο ναό της Υπαπαντής, πλάι στους τάφους των επίσημων Υδραίων, με τιμές αρχιστράτηγου.

Στην επιτύμβια πλάκα είναι γραμμένο (σε μετάφραση από αρχαίο κείμενο):

«Υιός ιερέως ο γενναίος ούτος Εμμανουήλ
εγκατέλειψε την γενέτειράν του Σέρρας πολεμών
κατά των τυράννων, ίνα σώσει την ένδοξον Ελλάδα
και αποκτήσει μεγάλην δόξαν.

Αλλά εκτελών το καθήκον του απέθανεν απροσδοκίως.

Το σώμα του εκράτησεν η Ύδρα, την δε ψυχήν του ο ουρανός
1821 Δεκεμβρίου 5»

Λίγο αργότερα ο Δημήτριος Υψηλάντης δίνει μια βεβαίωση στα παιδιά του ήρωα που έγραφε:

«Ο φιλογενέστατος Μανωλάκης Παπάς, στρατολογήσας υπέρ της ελευθερίας του Γένους, επολέμει γενναίως τους τυράννους εις τα μέρη της Θεσσαλονίκης και της Κασσάνδρας, διο και αρχιστράτηγος των μερών τούτων εψηφίσθη παρ' ημών. Επειδή δε κακή τύχη απέθανεν εξ αποπληξίας, εις απόδειξιν των υπέρ του Γένους αγώνων και ευεργεσιών του, εδόθη εις τους υιούς αυτού το παρόν ημέτερον ενυπόγραφον και ενσφράγιστον μαρτυρικόν.»

Εν Κορίνθω τη 5 Δεκεμβρίου 1821

Δημήτριος Υψηλάντης.

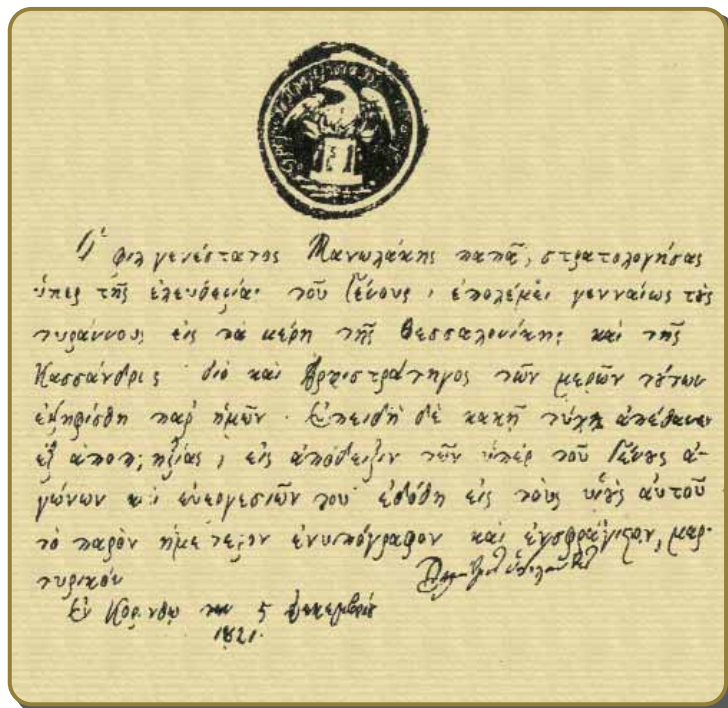
Αυτό ήταν το τέλος του μεγάλου ήρωα που θα ζει αιώνια στις ψυχές των Μακεδόνων και όλων των Ελλήνων σαν ο άνθρωπος που έδωσε τα πάντα για τη λευτεριά του Γένους, χωρίς να περιμένει κανένα αντάλλαγμα, σαν ένας από τους

αγνότερους ήρωες της ελληνικής ιστορίας που δίκαια γράφτηκε το όνομά του με χρυσά γράμματα και ανέβηκε στο πάνθεο των ηρώων.

Η πατρίδα μας, υπερήφανη για τη θυσία του Σερραίου αρχιστράτηγου των μακεδονικών δυνάμεων του 1821, τον ανακήρυξε το 1843 στο βουλευτήριο της ελεύθερης Ελλάδας, ως έναν από τους πρωταγωνιστές της επανάστασης και τον κατάταξε ανάμεσα στους ήρωες της ελευθερίας.

Επιτύμβια πλάκα, η οποία μεταφερθείσα από την Ύδρα, βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο των Σερρών.

Βεβαίωση του γενικού αρχηγού της Ελληνικής Επανάστασης 1821 Δημητρίου Υψηλάντου, περί των προσφερθεισών υπηρεσιών του Εμμ. Παπά εις τον απελευθερωτικόν αγώνα.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ, ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΕΜΜ. ΠΑΠΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΥΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

Στην αρχή αναφέραμε ότι ο Εμμ. Παπάς είχε 11 παιδιά, 8 αγόρια και 3 κορίτσια. Από τα αγόρια του τα 4, ο Αθανάσιος, ο Αναστάσιος, ο Ιωάννης και ο Νικόλαος ήταν τον καιρό της επανάστασης ενήλικα και βοηθούσαν τον πατέρα τους στις επιχειρήσεις στη Βιέννη, Θεσσαλονίκη, Κωνσταντινούπολη και Σέρρες.

Όταν κηρύχθηκε η επανάσταση ο Αναστάσιος και ο Νικόλαος βρισκόταν στη Βιέννη, οι δε Αθανάσιος και Ιωάννης στις Σέρρες και στη συνέχεια στη Χαλκιδική για τις προετοιμασίες του αγώνα που θα άρχιζε σε λίγο.

Όλα τα παιδιά κληρονόμησαν από τους γονείς τους τα πνευματικά και τα ψυχικά χαρίσματά τους.

Με την έναρξη της επανάστασης αφήνουν την εργασία τους και τρέχουν να αγωνιστούν κι αυτά με τον πατέρα τους στο μεγάλο αγώνα.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΣ

Ο Αναστάσιος είχε σπουδάσει στην Αυστρία και Γερμανία και μετέφρασε πολλά έργα αρχαίων στη γερμανική γλώσσα. Είχε τεράστια βιβλιοθήκη στη Βιέννη με δικό του βιβλιοκτητορόσημο με ειδική σφραγίδα που έγραφε: «Εκ της βιβλιοθήκης Αναστασίου Εμμανουήλ Παπά, εκ Σερρών της Μακεδονίας».

Με την έναρξη του αγώνα στη Μολδοβλαχία από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ο Αναστάσιος αποφασίζει να αφήσει τις εμπορικές επιχειρήσεις και μαζί με άλλους 12 Έλληνες και το λογιστή του να αγωνιστούν με τον Υψηλάντη για την απελευθέρωση της πατρίδας.

Στέλνει μια επιστολή προς τον αδελφό του Αθανάσιο που βρισκόταν στις Σέρρες και του γράφει για την απόφαση που πήρε. Μέσα από το κείμενο της επιστολής φαίνεται η δύναμη του λόγου ενός μεγάλου λογοτέχνη. Έγραφε:

«Αγαπημένε μου αδελφέ!

Σου έγραψα προ ημερών για την απόφασή μου να αναχωρήσω...

Είναι ένας μήνας τώρα, που δεν είχα ησυχία ούτε στιγμή. Είχα στρέψει όλη την προσοχή μου στην τωρινή κατάσταση και ήθελα να βρω ένα μέσο για να ικανοποιήσω τον εαυτό μου και γενικά την οικογένειά μου. Αλλά όλον αυτόν τον καιρό στάθηκε αδύνατο να προτιμήσω την ματαιότητα και να παραμερίσω το ένδοξο γεγονός του αιώνα.

Μια γυναικεία μορφή στεκόταν πάντα μπροστά στα μάτια μου θλιμμένη,

πληγωμένη, βαριά αλυσοδεμένη. Πάντα με κοίταζε με βλέμμα ατενές χωρίς να μου μιλεί. Αλλά τέλος, πριν από λίγες μέρες μου είπε θυμωμένα:

–Παιδί μου, πάψε πια να είσαι σκυθρωπός! Πάψε να είσαι μόνο ο Αναστάσιος Εμμ. Παπάς, ο γιος του καλού σου πατέρα! Είσαι ένας Μακεδόνας και το καθήκον σε καλεί. Αίσχος και ανεξίτηλη ντροπή να είναι για σένα, εάν μείνεις αδιάφορος σ' αυτήν την ευκαιρία. Εμπρός λοιπόν αγαπημένο μου παιδί! Δείξε πως είσαι ένας Μακεδόνας! Γίνου ένας Αριστόδημος και κάτω απ' αυτό το όνομα πολέμα για την πατρίδα. Μη φοβάσαι τι θα πουν οι συγγενείς σου. Η μητέρα σου, ο πατέρας σου, όλα τα αδέρφια σου αντί να σε μοιρολογήσουν, αν πέσεις για την πατρίδα, θα μιμηθούν το παράδειγμα του Ξενοφώντα, το παράδειγμα της σπαρτιάτισσας μητέρας και αν για μια στιγμή κλάψουν και πενθήσουν, πάντα θα τους παρηγορεί η αξιοθαύμαστη απόφασή σου, εφόσον εσύ χωρίς καμιά άλλη αιτία, παρά μέσα από την αγάπη, τη φιλία και κάθε ησυχία που σε περιβάλλουν, ξεκινάς εν τούτοις προς τον υπέροχο σκοπό...

Όρμα επάνω στον εχθρό σαν ένας Μακεδόνας, φκιάξε αργυρές ασπίδες, ξαναζωντάνεψε την αήττητη φάλαγγα. Τι το όφελος να καλοζείς στα ξένα και να στερείσαι για πάντα την Πατρίδα σου;

... Μου είναι αδύνατο πια Θανασάκη μου να μην υπακούσω στη φωνή της. Το αποφάσισα... Σπεύδω προς τα ένδοξα πεδία των μαχών του Μαραθώνα και των Θερμοπυλών! Εκεί με περιμένει το στεφάνι ενός καλού στρατιώτη ή ακόμα και ο θάνατος. Αλλά για μένα είναι το ίδιο. Ο θάνατος για την πατρίδα είναι το γλυκύτερο χάρισμα. Ας γίνει ό,τι μου κλώθει η μοίρα μου. Αν πεθάνω μη λυπάσαι αδερφέ μου. Για την πατρίδα πεθαίνω ευχαρίστως...

Έχε γεια, αγαπημένε μου! Να είσαι χαρούμενος για την απόφασή μου και ευχήσου μια καλή έκβαση του θεϊκού σκοπού μου.»

Ο αδελφός σου
Αναστάσιος

Βέβαια αυτή η επιστολή δεν πάρθηκε ποτέ από τον αδερφό του, γιατί κατασχέθηκε από τις αυστριακές αρχές και σήμερα βρίσκεται στο ιστορικό Αρχείο της Βιέννης.

Ο Αναστάσιος έλαβε μέρος στις μάχες στη Μολδοβλαχία με τον Υψηλάντη και αργότερα προσπάθησε μέσω Τεργέστης να κατέβει στην επαναστημένη Ελλάδα. Πιάστηκε από τους Αυστριακούς και έμεινε για κάποιο διάστημα στη φυλακή.

Το 1824 τον βρίσκουμε στην Ύδρα με αρκετά χρήματα. Διάφοροι φιλέλληνες τον προτρέπουν να εκδώσει μία εφημερίδα και να βοηθήσει για τη δη-

μιουργία εκπαιδευτικών και άλλων πολιτιστικών ιδρυμάτων.

Το 1825 τον βρίσκουμε στο Μεσολόγγι που το μαρτυρούν διάφορες επιστολές φίλων του, και που ένας του έγραφε:

*«Φίλε Παπά, δεν ήλπιζα εδώ ν' αναταμωθούμε
στο Μεσολόγγι το λαμπρόν, όπου και πολεμούμεν...»*

Ο φιλέλληνας Μάγιερ του έγραψε ένα σημείωμα που ήταν ύμνος για τους ηρωικούς αγωνιστές του Μεσολογγίου.

Κατά την έξοδο του Μεσολογγίου ο Αναστάσιος Παπάς διασώθηκε.

Αργότερα έγινε έπαρχος στην Πάτρα και στη συνέχεια δικαστικός, όπως φαίνεται από κάποιο πληρεξούσιο που διαβάζουμε: *«Εμφανισθείς ο γνωστός μου κύριος Αναστάσιος Εμμ. Παπάς, δικαστής παρά τω ενταύθα Πρωτοδικείω...»*.

Παντρεύτηκε κάποια ανηψιά του Γρηγορίου του Ε' αλλά δεν άφησε απογόνους.

Τα άλλα τρία παιδιά του Εμμ. Παπά που έλαβαν μέρος στην επανάσταση είχαν δικά τους μακεδονικά τμήματα σαν καπεταναίοι και ενωμένοι με άλλους μεγάλους καπεταναίους και γνωστά ονόματα της ιστορίας πρόσφεραν την ίδια τους τη ζωή για την πατρίδα ακολουθώντας το παράδειγμα του πατέρα τους.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΣ

Ο Αθανάσιος στα 1824 με τους άνδρες του και με χιλιάδες άλλους επαναστάτες βρίσκονται στην Ύδρα για να την προστατέψουν από τον Ιμπραήμ που απειλούσε να καταλάβει την «Μικρή Αγγλία» όπως αποκαλούσε την Ύδρα.

Οι Υδραίοι για να μπορέσουν να προστατέψουν το νησί τους από τον ενωμένο τουρκοαιγυπτιακό και τυνησιακό στόλο είχαν ζητήσει από την κυβέρνηση να μεταφερθούν 3.000 άνδρες. Ανάμεσά τους ήταν περί τους 1.000 Μακεδόνες με τους Καρατάσο, Γάτσο και Αθανάσιο Εμμ. Παπά.

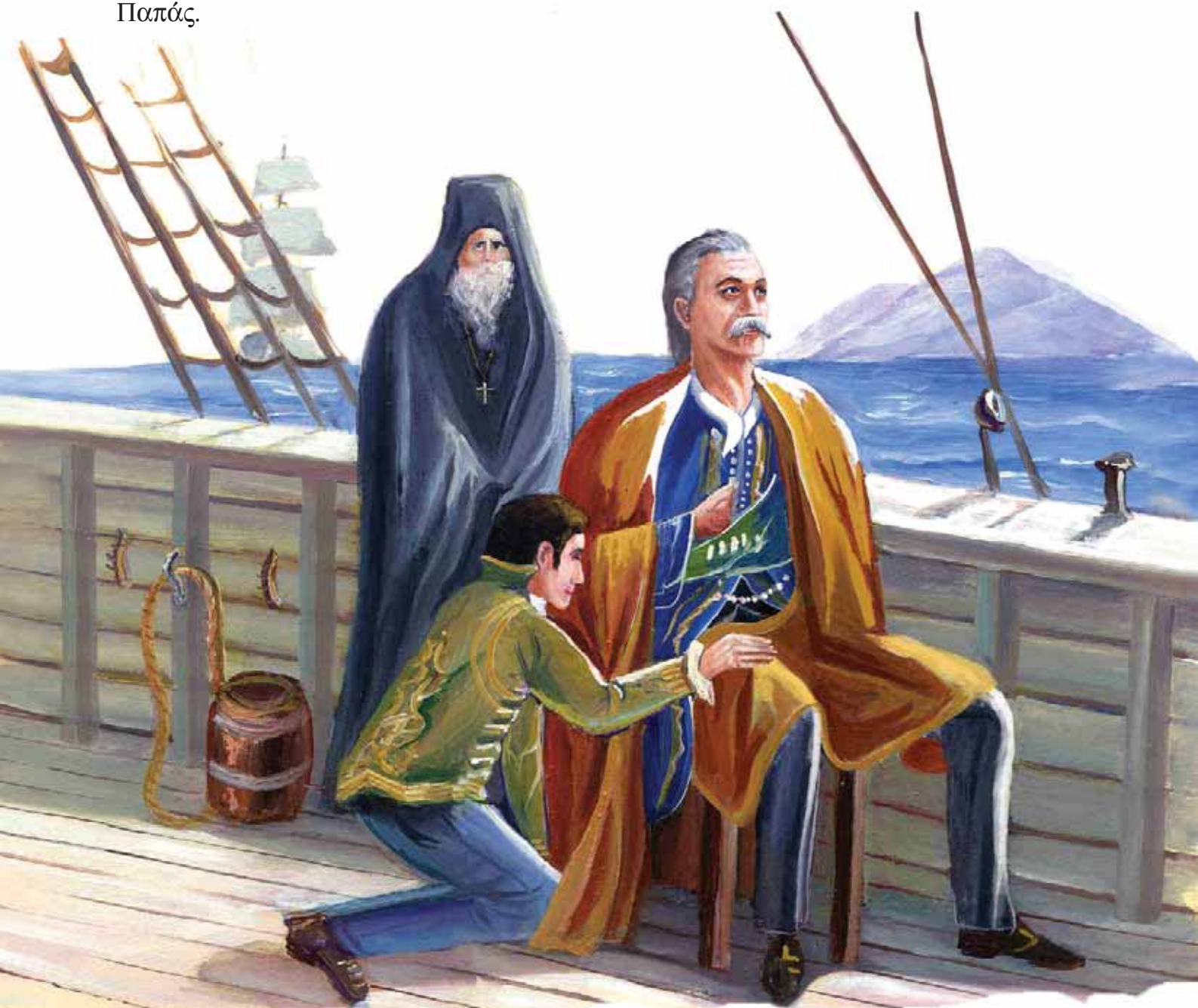
Ο Αθανάσιος ήταν γνωστός σαν «Καπετάν Αθανασάκης Εμμ. Παπά» και στη δύναμή του ήταν 2 υποκαπεταναίοι. Ο Βασίλειος Αθηναίος και ο Νικόλαος Εμμ. Παπάς ο αδερφός του, που γεννημένος το 1805 την εποχή αυτή ήταν γύρω στα 19 χρονών. Ο Αθηναίος είχε 7 ομαδάρχες με 8-9 άνδρες ο καθένας και ο Νικόλαος Παπάς είχε 4 ομαδάρχες με 9 άνδρες ο καθένας. Δηλαδή συνολικά κάτω από τις διαταγές του Αθανασίου Παπά βρισκόταν περίπου 100 άνδρες.

Ο Αθανάσιος κατά τη φάση των εμφυλίων ταραχών μεταξύ των στρατιωτι-

κών και πολιτικών πήγε με το μέρος των Ζαΐμη, Λόντου και τον Νοέμβριο του 1824 κατέφυγε στο Αιτωλικό, διωγμένος από την κυβέρνηση και ζήτησε την προστασία των οπλαρχηγών της Δυτικής Στερεάς Ελλάδας. Μαζί του ήταν και οι Ασημάκης Ζαΐμης, Νικηταράς, Λόντος και άλλοι οπλαρχηγοί.

Αργότερα, όταν συμφιλιώθηκαν κάπως οι διάφορες παρατάξεις, τον Σεπτέμβριο του 1826, ακολουθεί τον Κωλέττη για να ενισχύσει τον Καραϊσκάκη που μάχονταν στη Στερεά Ελλάδα για να εμποδίσει τη μεταφορά πολεμοφοδίων προς την Αττική όπου βρισκόταν ο Κιουταχής πολιορκώντας την Ακρόπολη.

Στις 5 Νοεμβρίου αποφασίζουν οι Έλληνες να σταματήσουν την κάθοδο του Μουσταφάμπεη για την Αθήνα. Ο Αθανάσιος με τους Γάτσο και Καρατάσο κάνουν μια αποβατική ενέργεια στο Μαλιακό κόλπο κατά του Μουσταφάμπεη, αλλά απέτυχαν εξαιτίας της διαφωνίας μεταξύ Γάτσου και Καρατάσου, για τον τρόπο της επέμβασης. Οι Τούρκοι με 500 ιππείς και πεζικό κατόρθωσαν να εμποδίσουν τους Έλληνες να πετύχουν το σχέδιό τους και μάλιστα στη μάχη αυτή που ήταν και πολύνεκρη πιάστηκε αιχμάλωτος ο Αθανάσιος Παπάς.

Το Δεκέμβριο μήνα ο Αθανάσιος οδηγείται δεμένος στην Ακρόπολη που ήταν στην κατοχή των Ελλήνων. Ο Κιουταχής τον διέταξε να πει στους Έλληνες να φύγουν με αντάλλαγμα να κάνουν όποια συμφωνία θέλουν με τον Κιουταχή. Και οδήγησε τον Αθανάσιο εκεί διότι ήταν γνωστός στους Έλληνες και μάλιστα σαν καπετάνιος που ήταν ήθελε με τον τρόπο αυτό να κάνει τους Έλληνες να φοβηθούν και να απογοητευθούν.

Κάποιος αγωνιστής έγραψε τότε...

«... από δε τους Τούρκους εμβήκαν (στην Ακρόπολη) 3 Γκέκηδες, ένας Τσάμης και εν τω μεταξύ είχαν και τον Αθανάσιον Εμμ. Παπά, Σερραίον... Τον κρατούσαν δε οι Τούρκοι δέσμιοι από τας χείρας με την πλέον αθλίαν κατάστασιν της ενδυμασίας...». Λέγεται ότι ενώ ο Αθανάσιος έλεγε αυτά που του υπαγόρευαν οι Τούρκοι, με διάφορα νοήματα έδινε στους Έλληνες να καταλάβουν ότι δεν πρέπει να παραδοθεί η Ακρόπολη.

Τι έγινε από τότε ο Αθανάσιος για πολλά χρόνια ήταν άγνωστο. Αργότερα, στα 1865, ο αδελφός του Κωνσταντίνος σε επιστολή προς την Κυβέρνηση γράφει ότι αποκεφαλίστηκε στη Χαλκίδα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΣ

Ο άλλος γιος του Εμμ. Παπά, ο Ιωάννης, που είχε συνοδέψει τον πατέρα του από την αρχή της επανάστασης στη Χαλκιδική μέχρι τη φυγή του για την ελεύθερη επαναστατημένη Ελλάδα, πήρε κι αυτός μέρος σε πολλές μάχες και πήρε το όνομα καπετάνιου και καλού παλικαριού.

Κατατάχθηκε στα μακεδονικά σώματα και έλαβε μέρος σε πολλές μάχες, έχοντας και αυτός δικό του τμήμα ανδρών. Όταν στα 1825 κινδύνευε η Πελοπόννησος από τους Αιγύπτιους του Ιμπραήμ και οι Έλληνες βρίσκονταν στο ζενίθ της «φαγωμάρας» μεταξύ τους για το ποιος πρέπει να έχει τα πρωτεία και την κυβέρνηση, ο γενναίος Ιωάννης Παπάς, σαν άλλος Μάρκος Μπότσαρης, πήρε τα παλικάρια του, 50 τον αριθμό, ενώθηκε με τα παλικάρια του Παπαφλέσσα και πήραν την απόφαση να πολεμήσουν τον τακτικό στρατό του Ιμπραήμ γνωρίζοντας ασφαλώς από πριν το αποτέλεσμα της μάχης. Και έπεσαν στο Μανιάκι όλοι οι Έλληνες, όπως γράφει ο ιστορικός Κασομούλης:

«Είχεν μαζί του ο Παπαφλέσσας έως 250 Έλληνες. Μαζί του ήταν και ο παιδιόθεν φίλος μου, νέος γενναίος, υιός πατρός γενναίου, Γιαννάκης Εμμανουήλ Παπά».

Και σε άλλο σημείο γράφει: *«Και άλλο δυστύχημα. Εχάθη αυτού και ο υιός του Εμμ. Παπά».*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΣ

Ο Νικόλαος Εμμ. Παπάς, ο μικρότερος από τα παιδιά του Εμμ. Παπά που πήραν μέρος στις μάχες, άφησε κι αυτός τη Βιέννη όπου σπούδαζε, αλλά και βοηθούσε τον πατέρα του και τα αδέρφια στις εμπορικές επιχειρήσεις πριν το 1821 και ακολούθησε και αυτός το παράδειγμα του πατέρα του και των τριών μεγαλύτερων αδερφών του.

Τον πρώτο καιρό της επανάστασης τον βρίσκουμε στη Γραμματεία της κυβέρνησης του Δημητρίου Υψηλάντη. Εκτιμώντας ο Υψηλάντης τη μόρφωσή του και την καταγωγή του, γιος ένδοξου πατέρα, τον είχε στην υπηρεσία του.

Δεν μπορούσε όμως να κάθεται στην καρέκλα και τα άλλα αδέρφια του να πολεμούν. Από την αρχή ακόμα της κήρυξης της επανάστασης στη Μολδοβλαχία ήθελε να ακολουθήσει τον αδελφό του Αναστάσιο, αλλά τον απέτρε-

ψε, ο Αναστάσιος λέγοντάς του ότι είναι μικρός και να συνεχίσει να προσφέρει τις υπηρεσίες του στις οικογενειακές επιχειρήσεις.

Τώρα όμως που βρισκόταν στην επαναστατημένη Ελλάδα, έφυγε από τη γραμματεία της κυβέρνησης και πήγε με τα επαναστατικά σώματα για να εκδικηθεί το θάνατο του πατέρα του. Τον είδαμε σαν υποκαπετάνιο το 1824, κάτω από τις διαταγές του αδερφού του Αθανασίου, με δικό του σώμα ανδρών, γύρω στους 50 άνδρες.

Στα 1826 υπηρέτησε κάτω από τις διαταγές του Αρχιστρατήγου της Ρούμελης Καραϊσκάκη. Και θα πρέπει να έλαβε μέρος σε πολλές μάχες και μάλιστα να έδειξε ανδρεία και παλικαριά. Στις μάχες στη Δόμβρυνα, Αράχοβα, Κερατσίνι, Δίστομο, Χαϊδάρι και Καματερό ήταν ένας από τους καλούς καπεταναίους. Έπεσε κατά τη μάχη στο Καματερό της Αττικής (1826). Η πατρίδα τιμώντας τον Καραϊσκάκη έστησε το μνημείο του στο Φάληρο και ανάμεσα στους είκοσι αγωνιστές καπεταναίους βρίσκεται και το όνομα του Νικολάου Εμμανουήλ Παπά, ως «ηρωικώς πεσών» στα πεδία των μαχών.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Ο Εμμανουήλ Παπάς υπήρξε μια από τις αγνότερες και ωραιότερες μορφές του αγώνα. Το μεγαλείο της ψυχής του τον οδήγησε να κάνει μια υπεράνθρωπη προσπάθεια, θυσιάζοντας την τεράστια περιουσία του, την πολυμελή οικογένειά του, αλλά και τον εαυτό του για την πατρίδα.

Με το παράδειγμά του δίδαξε τις αρετές της ανδρείας, της θυσίας και της αυτοθυσίας τηρώντας μέχρι τέλους τον όρκο που έδωσε στη Φιλική Εταιρεία. Κράτησε για πάνω από επτά μήνες ζωντανή την επανάσταση στη Μακεδονία και ανάγκασε αρκετές χιλιάδες τουρκικών στρατευμάτων (8.000 του Που-σούφ, 3.000 ιππικό και 30.000 πεζικό του Μπαϊράμ πασά και άνω από 14.000 στρατό του Λουμπούτ) να παραμείνουν στη Μακεδονία και δόθηκε η ευκαιρία στις επαναστατικές δυνάμεις του νότου να εδραιώσουν την επανάσταση, χωρίς πολύ μεγάλη στρατιωτική πίεση. Από εθνολογικής απόψεως, η Μακεδονία έδωσε το παρόν της στον επταετή πόλεμο κατά των τυράννων.

Η επανάσταση στη Μακεδονία έφερε αναστάτωση στο Σουλτάνο και έδωσε θάρρος να ξεσηκωθούν και τα μη επαναστατημένα διαμερίσματα της χώρας.

Οι βανδαλισμοί και οι αγριότητες των Τούρκων σε βάρος του άμαχου πληθυσμού της Χαλκιδικής, Σερρών, Θεσσαλονίκης, Βέροιας και Νάουσας δυσαρέστησαν την κοινή γνώμη των Ευρωπαίων και, παρά τις αντιρρήσεις ορισμένων, τελικά βοήθησαν στην υπογραφή της συνθήκης της 6ης Ιουλίου του 1827. Με την ενεργό συμμετοχή πλέον των ξένων δυνάμεων στο Ναβαρίνο δόθηκε ένα τέλος στα δεινοπαθήματα των Ελλήνων της νότιας Ελλάδας, γιατί ένα πολύ μεγάλο μέρος του ελληνισμού (Θεσσαλία, Ήπειρος, Μακεδονία, Θράκη, νησιά) έμεινε σκλαβωμένο για πολλά ακόμα χρόνια ως το 1912 και 1919 και χρειάστηκαν και άλλοι αγώνες για την πολυπόθητη ελευθερία.

ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ

Μακεδόνες εγερθείτε
να προβάλ' η λευθεριά,
όλοι στ' άρματα ζωστείτε
βάλτε στην τουρκιά φωτιά.

Στη φωνή του αρχηγού της
του Εμμανουήλ Παπά
της σκλαβιάς τις αλυσίδες
η Μακεδονία σπα.

Και βροντάει το καριοφίλι
λάμπ' αστράφτει το σπαθί.
Ποιος εχθρός θ' αποτολμήσει
στον Παπά ν' αντισταθεί;

Η Δοβίστα, το Παγγαίο
Σέρραι και Χαλκιδική,
με τον πρώτο των γενναίων
πολεμούν εδώ κι εκεί.

Τρεμοσβήνει το φεγγάρι
κι ο σταυρός αναθαρρεί
την τιμή στο παλικάρι
της Δοβίστας το παιδί.

Ο εχθρός αποτραβιέται
τρομαγμένος κι ερωτά:
Ποιος αυτός που δεν κρατιέται
που μας σφάζει μας πατά;

Κι αποκρίνονται οι ράχες
τα λαγκάδια τα βουνά:
Είναι Μακεδονομάχοι,
του Εμμανουήλ Παπά.

Είναι γόννοι τ' Αλεξάνδρου
και του Μπέλες σταυραητοί,
είναι οι ίδιοι που τον πήγαν
στην Ασία νικητή.

Που για σύμβολό τους έχουν
το ή ταν ή επί τας
που ποθούν να ζήσει πάντα
ελευθέρα η Ελλάς.

Τρέμουν στον αντίλαλό τους
προαιώνιοι εχθροί
και γεμίζουν τάφους κάμπους
των απίστων οι εχθροί.

Στεφανώνει τον αγώνα
η Θεά ελευθεριά
και η μνήμη των ηρώων
θέλει ζει παντοτεινά.

Κι απ' της Ύδρας εκεί τον τάφο
του Εμμανουήλ Παπά
ως το θρόνο του Υψίστου
μια θερμή ευχή πετά:

«Μάνα μου Μακεδονία
ζήσε πάντα ευτυχής
και αιώνια δοξασμένη
δάφνες νίκης να φορείς».

